

İSTANBUL
KENT
ÜNİVERSİTESİ
Geleceğin Bu Kent'te

İstanbul Kent
Üniversitesi
İnsan ve
Toplum
Bilimleri
Dergisi

Cilt: 5 Sayı: 1 Yıl: 2024

e-ISSN 2717-9737

İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ

Cilt/Volume: 5
Sayı/Issue: 1

Sahibi / Owner:

İstanbul Kent Üniversitesi adına Prof. Dr. Necmettin ATSÜ

Prof. Dr. Necmettin ATSÜ on behalf of İstanbul Kent University

Editör/Editor:

Fatma Nezihe Gümüş, iisbf.editor@kent.edu.tr
İstanbul Kent Üniversitesi

Yayın Sekreteri /Journal Secretary

Merve Şengüler, merve.senguler@kent.edu.tr
İstanbul Kent Üniversitesi

İnternet Adresi/Website: <https://dergipark.org.tr/itbfkent>

Editör Kurulu / Editorial Board

Hasret omak, hasret.comak@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

İbrahim Anıl, ibrahim.anil@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Öcal Usta, ocal.usta@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Ruken Özgöl Kılanç, ruken.ozgulkilanc@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Ahmet İlkay Ceyhan, ilkay.cejhan@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Doğın Şafak Polat, dogansafak.polat@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Herbert Reginbogin, hreginbogin@gmail.com, THE CATHOLIC UNIVERSITY OF
AMERICA, US

İbrahim Sirkeci, sirkeci@gmail.com, SALFORD BUSINESS SCHOOL, INTERNATIONAL
BUSINESS SCHOOL, UK

Mesut Özel, mesut.ozel@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Levent Kurt, levent.kurt@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Murat Koray, murat.koray@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Ahu Özmen Akalın, ahu.akalin@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Bülent Demir, bulent.demir@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Aylin İpek Timur, aylin.ipektimur@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Tanju Özdeniz, tanju.ozdeniz@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Danışma Kurulu ve Yayın Kurulu / Advisory Board and Publishing Board

Hugh Lauder, h.lauder@bath.ac.uk, UNIVERSITY OF BATH

Ali Yıldırım, ali.yildirim@gu.se, UNIVERSITY OF GOTHENBURG

Özlem Ünlühisarcıklı, unluhisa@boun.edu.tr, BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

Susan Robertson, slr69@cam.ac.uk, UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

Erol Yıldız, erol.yildiz@uibk.ac.at, INNSBRUCK UNIVERSITY

Susanne Spindler, susanne.spindler@hs-dusseldorf.de, HOSCHSCHULE DÜSSELDORF

Erika Schulze, erika.schulze@fh-bielefeld.de, FACHHOCHSCHULE BIELEFELD

Markus Ottersbach, markus.ottersbach@th-koeln.de, TECHNISCHE HOCHSCHULE KÖLN

Arzu Kihitir, kihitir@istanbul.edu.tr, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Hatice Yaprak Civelek, haticeyaprakcivelek@anadolu.edu.tr, ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İbrahim Anıl, ibrahim.anil@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Bülent Demir, bulent.demir@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Elif Çağlı Kaynak, elif.cagli@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Duygu Aydın Aslaner, duygu.aydinaslaner@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Serkan Akgün, serkan.akgun@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Zafer Çeler, zafer.celer@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Tanju Özdeniz, tanju.ozdeniz@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Esra Bal Külahi, esra.balkulahi@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Aylin İpek Timur, aylin.ipektimur@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Rukiye Köroğlu, rukiye.koroglu@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Gaye Özkasap, gaye.ozkasap@kent.edu.tr, İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ

Hakem Kurulu / Reviewer Board

- Prof. Dr. Arzu Kihtir, İstanbul Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Yaşar Onay, İstanbul Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Susan Robertson, University of Cambridge, İNGİLTERE
Prof. Dr. Nilgün Tatal Cheviron, Galatasaray Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Öcal Usta, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Özlem Ünlühisarcıklı, Boğaziçi Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali Yıldırım, University of Gothenburg, İSVEÇ
Prof. Dr. Erol Yıldız, Innsbruck Üniversitesi, AVUSTURYA
Prof. Dr. İbrahim Anıl, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Şakir Dinçşahin, Gedik Üniversitesi, TÜRKİYE
Prof. Dr. Uğur Tekin, TÜRKİYE
Doç. Dr. Ayça Kırğız, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. İrem Anlı, Mudanya Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Doğan Şafak Polat, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Güliz Kolburan, Aydın Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Lale Levin Basut, Yeditepe Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Furkan Kaya, Yeditepe Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Duygu Aydın Aslaner, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Melih Görgün, Yeditepe Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Ahu Özmen Akalın, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Deniz Tansi, Yeditepe Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Caner Sancaktar, Kocaeli Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Bülent Demir, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Gözde Kurt, Beykent Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Hande Sert, Boğaziçi Üniversitesi, TÜRKİYE
Doç. Dr. Umut Uzer, İstanbul Teknik Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Filiz Keser Aschenberger, Danube University Krems, AVUSTURYA
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Caner, Boğaziçi Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Gül Arıkan Akdağ, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Köktürk, Piri Reis Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi, Dinçer Bayer, Piri Reis Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Mesut Özel, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Zeynep Anaforoğlu Bıkmaz, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Esra Saniye Tuncer, Dicle Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Melek İpek, İstanbul Aydın Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Melike Durmaz, Yeditepe Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Orhun Karsavuran, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Reyhan Başaran, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Figen Sabırcan, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Karaman, Yeditepe Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi, Esra Bal, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi, Tanju Özdeniz, İstanbul Kent Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Meltem Aslan Gördesli, Medipol Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Asude Malkoç, Medipol Üniversitesi, TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

- 1. Kılıç, Kalem, Baton - Murat KORAY** _____ 1
- 2. Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye-Ukrayna İlişkilerine İzdüşümü – Huriye YILDIRIM ÇINAR** _____ 17
- 3. Göç Kapsamında Olan Dezavantajlı Öğrenciler; Kapsayıcı Yaklaşım ile Okul Öncesi Eğitim Katkısı, Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin Rolü – Sinem MORGÜL** _____ 32
- 4. Nöropsikolojinin Tarihsel Gelişimi- Musa ŞİMŞEK** _____ 41

KILIÇ, KALEM, BATON

Murat KORAY¹

Öz

Jeopolitiği ve jeostratejiyi değiştiren kılıç, bir zamanlar Gordion'un düğümünü keserken, silahların gücü nereye evrilirse evrilsin, diplomasi'nin keskin kalemleri dünyayı şekillendirmeye devam etmektedir. Güç mücadelesinde mahir olan muktedirler, gücün idamesinde diplomasi'nin her veçhesini kullanırlar ve yeri geldiğinde uzun ve yıpratıcı bir soğuk savaş veya yıkıcı etkileri yüksek bir sıcak savaş tercih ederler. Savaş sanatı, tıpkı çelik üretiminde demir cevherine uygulanan ısıl işlem gibi muktedirlerin ruhunda sert, kırılabilir ya da esnek bir yapıya dönüşmektedir. Bu çalışmada, özellikle Kanuni Sultan Süleyman'dan, Mustafa Kemal Atatürk'e kadar olan dönemde Osmanlı Padişahlarının musiki ile olan ilişkileri ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında sürdürülen reformların tesisinde müziğin estetik rolü incelenmiştir. Çalışma kapsamında kalitatif araştırma yöntemleri kullanılmış, yumuşak gücün bir aracı olan batonun savaş sanatı ve diplomasi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak; mehter takımından, bandoya olan dönüşüm süreci dikkate alındığında diplomasi'de batonun da etkili bir araç olduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Giuseppe Donizetti, Mehter Takımı, Bando, Müzik, Diplomasi, Güvenlik*

SWORD, PEN, BATON

Abstract

While the sword that changed geopolitics and geostrategy once cut the Gordian knot, no matter where the power of weapons evolves, the sharp pens of diplomacy continue to shape the world. Those in power who are skilled in the power struggle use every aspect of diplomacy to maintain power and, when necessary, prefer a long and exhausting cold war or a hot war with high destructive effects. The art of war transforms into a hard, fragile, or flexible structure in the souls of the powerful, just like the thermal treatment applied to iron ore in steel production. In this study, the relations of the Ottoman Sultans with music, especially in the period from Suleiman the Magnificent to Mustafa Kemal Atatürk, and the aesthetic role of music in the establishment of the reforms carried out in the first years of the Republic of Turkey were examined. Qualitative research methods were used within the scope of the study, and it was aimed to evaluate the effect of the baton, a tool of soft power, on the art of war and diplomacy. In conclusion, considering the transformation from the Mehter Band to the Marching Band has been judged that the baton is an also effective tool in diplomacy.

Keywords: *Giuseppe Donizetti, Mehter Band, Marching Band, Music, Diplomacy, Security*

¹ Doktor Öğretim Üyesi, İstanbul Kent Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölüm Başkanı, ORC-ID: 0000-0002-7859-1184, e-posta:
murat.koray@kent.edu.tr

Giriş

Zaman ile frekans arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Tarihsel süreçler incelenirken ve neden-sonuç ilişkileri araştırılırken zamanın ruhunu kavramak gerekmektedir. Ruhun gıdası olarak tasvir edilen müzik, insanların anlam yüklediği senkronize gürültülerin harmonik ve inharmonik halleridir. Kısaca, müzik sesin biçim ve anlamlı titreşimler kazanmış şeklidir. Steplerde koşuşturan atların sesleri, kılıçların birbirine vuruşundaki çınlamalar, cenk ederken, hücumla geçerken veya savaştan kaçarken insanların çıkardığı nidalar, yaralıların çığlıkları, ölüm haberini alan ailelerin feryatları ve çok sonraları gelişmiş tüm silahların, oluşan tüm acıların insan ruhunda yarattığı izlerin bir frekansı vardır ve zaman serileri içerisinde bu frekanslar dağıtık halde salınırlar. Yaratılmış olan hiçbir şey vardan yok, yoktan var olmaz. Dünya harp tarihinde bir okun yüksek hızdaki vızıltısı ile bir merminin çıkardığı vızıltılar ve en nihayetinde bir bombanın infilakı veya bir jetin akış gürültüsünün camlardaki titreşimi, bir savaş gemisinin kara bombardımanı ya da bir tankın palet sesi sonsuz evrende hiç kaybolmayan bir titreşime dönüşür ve asla sönümlenmez. İnsan kulağı, 20 Hz. ile 20.000 Hz. arasındaki seslere duyarlı olduğundan sonsuz evrende üretilen tüm sesleri duyamazlar. Ancak, dâhi olarak nitelendirilen bir bestekardan, bir sokak çalgıcısına veya müzik ve dans yetenekleriyle meşhur olmuş Romanlara kadar evrendeki frekansları kulaklarıyla değil sezgileri ve duygularının tetiklediği duygusal zekalarıyla hissettikleri frekansları işleyip tasnif ederek anlamlı bir müziğe dönüştürebilirler. Evrene gömülü bu frekanslar kimi zaman aşkı, üzüntüyü, acıyı tarif ederken, kimi zaman Mehter Marşını oluşturan ve düşmana korku salan bir saldırı silahına dönüşebilir. Dünyanın hangi ordusu ve donanması olursa olsun hayal gücü işletilerek askeri marşlar dinlediğinde üç bin yıl önceki atların, kılıç ve kalkanların, okların, ateş arabalarının, mancınıkların ve topların seslerini duyulabilir. Bu sesler düşmana mahcup olmadan kaçma fırsatı verir. Otoriteye karşı Halk ozanlarının eline sazını alması ve silah atmaktansa bir Halkı ayaklandıracak sinerjiyi yaratması asimetrik etkinin en iyi örneklerini teşkil etmektedir. Köroğlu'nun, Dadaloğlu'nun mertlik ve yiğitliklerinin yanı sıra ozanlıklarıyla da nam salması, Halkla bütünleşmede ve iyi iletişim kurmada önemli bir etki yaratmıştır. Sazın gerektiğinde tüfekten daha etkili bir silaha dönüştüğü görülmektedir. İster tek sesli ister çok sesli müzik olsun bir tanesini uzun mesafeden tek mermiyle suikast yapabilen bir keskin nişancı (sniper), diğerini ise bir topçu bataryasına benzetmek mümkün olacaktır. Müzik tıpkı bilim gibidir. Kötü ellerde atom bombası da yapılabilir, iyi ellerde nükleer enerjiyi de yaratılabilir. Müziğin öyle bir frekans dalgası vardır ki bir dağın içerisine inşa edilmiş nükleer harbe dayanıklı, göz retinasına göre açılıp kapanabilen kuvvet korumasına (force protection) sahip bir harp karargâhında nöbet tutan bir askere dahi ulaşabilir. Onu efkarlandırabilir, ona vatan sevgisi aşılayabilir, hüznlendirebilir ve hatta gaddarlaştırabilir. Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu dönemlerde Avrupa ile olan diplomatik ilişkileri çerçevesinde Osmanlı sarayına hediye edilen müzik aletlerinden başlayarak, Padişahların birer bestekar olarak yönelimlerine, ıslahat ve Tanzimat dönemindeki reformlar ile mehter takımının lağvedilmesinden, bandonun tesis edilmesine, sadece Liman von Sanders veya Hobart Paşa gibi Türk ordusunun dönüşümünde rol alan Alman, İngiliz ve Fransız

silahlı kuvvetlerinin değil, İtalya'nın bando marifeti ile Osmanlı Ordusuna nüfuz etmesinin avantaj ve dezavantajları incelenecektir. Çalışmada, kantitatif araştırma yöntemleri kullanılarak, bandonun Türk Ordusu'nun yapısına etkisi değerlendirilmiştir. Maksadı temin için, Osmanlı İmparatorluğu'nun batıya yönelişi, teknolojik sıçramalara ayak uydurmak için yapmış olduğu reform çabaları ve özellikle Donizetti Paşa'nın Osmanlı Padişahları ile müzik yoluyla kurduğu ilişkinin analizi yapılmıştır.

Tarihsel Arka Plan: Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Müziği ile Tanışması

Müzik neredeyse insanlık tarihinde ortaya çıkan kültürlerin birbirleriyle etkileşimi kadar eskidir. Müzik ve politika her zaman iç içe olmuştur. Egemen güçler insanları etkileme ve birleştirme gücüne sahip olan müzikten istifade etmek istemişler ve yetenekli sanatçıları, bestekarları desteklemişlerdir (Göher, 2007: 303). Saraya nüfuz etmenin bir yolu olduğundan müzik tarih sahnesinde sadece sanat amaçlı değil, politik bir araç olarak pozitif veya negatif yönde kullanılmıştır. 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle birlikte kiliselerin çok sesli müziği ile tanışıldığı iddia edilse de Kumanların Hristiyanlığı kabul ettiği 1227 yılından itibaren kilise müziği ile tanışmış olma ihtimali yüksektir (Bayraktar, 2022: 121-148). Bununla birlikte, Fransa Kralı I. François'ın 1553 yılında Kanuni Sultan Süleyman'a bir orkestra hediye etmesi (Akdeniz, 2017: 63-84) klasik batı müziği ile tanışma açısından milat kabul edilebilir. Kanuni Sultan Süleyman'ın kaba musiki olarak adlandırılan Mehter müziğinin ruhuna zarar vereceği cihetle ince musikiye sıcak bakmadığı ve tüm enstrümanları kırdığı rivayet edilmektedir. Dönemin ünlü Fransız seyyahı Chevalier Chardin'in bu söylemi oluşturduğu tahmin edilmekte, Saray tarafından batı müziğinin sık tekrarlanan üç zamanlı ritimlerine ilgi duyulduğu ancak Halkın nezdinde fazla itibar görmediği için benimsenmediği görüşü (Akansel, 2011: 159) daha yaygındır. Atatürk'ün 1923 yılında İzmir İktisat Kongresinde yapmış olduğu konuşmada belirttiği üzere Kanuni Sultan Süleyman'ın hem doğu hem de batıda hakimiyet kurmuş olması ve cihan-ı şümül bir siyaset izlemesini kişisel emelleri, hırsları ve arzularına istinat ettirdiğini (Toprak, 2004: 120) ifade etse de böylesi eğitilmiş bir padişahın çok sesli batı müziğinin getirdiği kaliteyi fark edebileceği ancak tebaaya yaygınlaştırılmasının henüz erken olduğunu düşündüğü kanaatine varılmıştır. Göçebe olmanın dezavantajı ile çok sesli müziği geç benimseyen Osmanlı İmparatorluğu, aslında Orta Asya'dan Anadolu'ya ve daha sonra yayıldığı kıtalarda karşılaştığı Halkların ezgileriyle harmanlanmış zengin bir müzik kültürüne sahipti. Ancak saltanat müziği ile halk müziğini birbirinden ayırt etmek yerinde olacaktır. İslam, Arap ve Fars kültürü, Orta Asya ve Anadolu kültürüyle harmanlandığında, Rum, Ermeni, Süryani gibi etnik unsurların da dokunuşlarıyla bu kadim halkların coğrafyasında derinlikli bir müzik altyapısı oluşmuştur. Bununla birlikte, çalışmanın sınırları kapsamında Osmanlı İmparatorluğu'nun batıya entegrasyonuna ilişkin olarak özellikle islahat hareketleri ve Tanzimat dönemindeki saltanat müziğinin evrim süreci ele alınacaktır. Çalışmanın motivasyonu Max Weber'in devlet ve politikaya yaklaşımları ile Louis Althusser'in İdeoloji teorisi ve ideolojik devlet aygıtları merceğinden bakışla, toplumsal yapılar ve güç dinamikleri içerisinde müziğin rolüne dair ilgi çekici iç görülerden kaynaklanmıştır.

Sosyolojinin önemli isimlerinden Max Weber, rasyonalizasyon kavramını ve modern devlette bürokrasinin rolünü vurgulamıştır. Weber'in bakış açısına göre müzik, siyasi ve toplumsal düzeni hem yansıtıyor hem de etkiliyor olarak görülmektedir. Örneğin müzik genellikle devlet propagandasının bir aracı olarak hizmet eder ve ulusal marşlar veya vatansever şarkılar gibi kültürel üretimler yoluyla egemen ideolojileri ve değerleri güçlendirir. Üstelik Weber'in karizma kavramı, belirli müzisyenlerin veya bestecilerin kamuoyu ve siyasi söylem üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceğini ve dolayısıyla bir toplumun kolektif bilincini şekillendirebileceğini öne sürmektedir (Güven ve Ergur, 2014: 3) Louis Althusser ise devletin gücünü egemen ideolojileri yeniden üreten bir kurumlar ve uygulamalar ağı aracılığıyla sürdürdüğünü savunarak bir ideoloji ve ideolojik devlet aygıtları teorisi önerdi. Althusser'e göre müzik, belirli ideolojileri teşvik ederek ve sosyal normları güçlendirerek devletin ideolojik bir aracı olarak işlev görebilmektedir. Örneğin, popüler müzik türleri tüketimci değerlerin propagandasını yapabilmekte veya mevcut güç yapılarını destekleyen stereotipleri sürdürebilmektedir. Ayrıca Althusser'in çağrı kavramı, bireylerin ideolojik pratikler yoluyla selamlandığını veya özne konumlarına çağrıldığını ve müziğin bireysel kimlikleri şekillendirerek ya da toplumsal rolleri güçlendirerek bu süreçte rol oynayabileceğini öne sürmektedir. Cumhuriyet döneminde yapılan reformlar arasında Tanzimat döneminden bu yana sürdürülmekte olan Batı müziği ve çok sesli müziğe geçiş süreci bazı nüanslarla devam etmiştir (Özer, 2017: 572). Cumhuriyet devrimlerinin büyüyle dönemin aydın müzisyenleri Batı Müziğinin en güzel örneklerini bestelemişler ve fenomen olmuşlardır. Ancak, istenmedik bir şekilde Anadolu'nun tek sesli müziği bir süreliğine ikinci plana itilmişçesine toplum kültürel ve ideolojik olarak ikiye ayrılmıştır. Bu hususun epistemolojik kopuşa neden olup olmayacağı konusu ayrı bir çalışma ile incelenmelidir. Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki epistemolojik kopuş sürecini tetikleyen hususlar incelenmiştir

Osmanlı İmparatorluğu ve Batı Müziği

Osmanlı İmparatorluğu'nun batı müziği ile temasında dikkat çeken dönem I. Elizabeth ile III. Murad arasında cereyan eden diplomatik ilişkilerdir. I. Elizabeth'in emri üzerine İngiliz istihbarat örgütünün kuruculuğunu yapan Francis Walsingham tarafından hazırlanan ve Türk-İngiliz ticari ilişkilerinin sefahatini içeren bir memorandum (muhtıra) I. Elisabeth ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkinin yol haritasını oluşturmuştur (Brotton, 2016: 44). Bu dönem öyle bir dönemdir ki, 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı Fethi ve hemen arkasından İnebahtı (Lepanto) Deniz Savaşı sonrasında Osmanlı Donanmasının ağır zayıf alması, ancak kısa bir süre sonra yeniden toparlanarak Akdeniz'de sancak ve varlık gösterecek kudrete ulaşması sadece dinlerin, kültürlerin, edebiyat ve şiirin savaşı değil müthiş bir teknolojik savaşın yıpratıcı mücadelesine sahne olmuştur. Bu savaşlarda Yenilmez olarak adlandırılan İspanyol Armadası İngilizlere yenilmiş, Osmanlı Donanması ise İspanyol Armadası karşısında neredeyse imha olmuştur. Denizlerin kalesi olarak simge bulmuş yelkenli Kalyonların, kürekli Kadırgalara karşı üstünlüğü İnebahtı Savaşı'nın kaderini belirlemiştir. Her ne

kadar o dönemde Kalyon sayısı az ve manevra kabiliyetleri düşük olsa da nispi üstünlük açısından önemli bir faktör olarak tarih sahnesinde yer almışlardır. Tıpkı, Osmanlı Donanmasının Hint Okyanusu'nda Portekiz karşısında kürek çekerek bir mücadeleye girişmemesi gibi teknolojik üstünlük mertliği bozmuştur. Uzun spektrumlu bakıldığında tarihin bir dönemindeki zaferlerin veya yenilgilerin hangi tarafın lehine bir durum yarattığı değil bu savaşların ardından teknolojinin nereye evrildiği daha önemlidir. Dinamik bir üstünlük mücadelesi her zaman teknolojinin lehine olmuştur. Sonuçları trajik olsa da insanlığın ilerlemesi büyük acıların ve buhranların bir ürünüdür. Tabi ki, ilerlemek için gerekli olan bir önkoşul olmadığı da bir gerçektir. İnebahtı savaşı sonrası Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerde, özellikle Avrupa'da edebiyat, şiir, müzik yönünden de bu savaşın etkileri görülmektedir. Hatta öyle ki, günümüzde "Battle of Lepanto" adlı film ve müzikleri o dönemin duygularını gözler önüne sermektedir (Paradox Interactive & Andreas Waldetoft, 2013). Müziklerde bir coşku ve zafer nidaları değil, asil bir sessizlik ve hüznün bulunmaktadır. Zira, Osmanlı İmparatorluğu sahip olduğu tersane gözlerinde kısa sürede yeniden bir Donanma inşa edecek kudrettedir. Fresne-Canaye Seyahatnamesine göre 1573'te İstanbul Tersanelerinde yaklaşık 200 gemi inşa tezgâhı yani göz bulunduğunu belirtmektedir. Böylesi önemli bir kapasite o dönemde Venedik'te de bulunmaktadır (Tournefort, 2014: 352). Savaşların öncesinde harekât ortamının şekillendirilmesi çok önemlidir. Diplomasi, ticaret, misyonerlik faaliyetleri, görsel sanatlar veya diğer yumuşak güç unsurları ile yoğun bir istihbarat ağı oluşturulması gerekir. Dönemin seyyahları bir anlamda bu istihbarat görevini de üstlenmektedirler. Ancak, bilginin kodlu aktarılması ve bir şekilde karşı tarafın eline geçtiğinde çözülememesi kriptografi açısından önem teşkil etmektedir. Rosetta taşında olduğu gibi soldan sağa, sağdan sola, yukarıdan aşağıya harf kodlamaları olduğu gibi, Latince yazıp, İtalyanca okuma veya çeşitli çemberleri iç içe geçirerek dıştan merkeze doğru belirli harflerin yan yana getirilmesiyle kodlu mesajı oluşturma şeklinde yöntemler kullanılmaktadır. Ancak bunların en ilginç ve en güvenlisi müzik notalarının kullanılmasıdır. Her nota bir harfe tekabül eder ve beş satırlık porte (dizek) üzerine belirli bir mantıkla dizilirlerdi (Shiono, 2020: 50). Bazen bir harf başka bir harfi temsil ederek iki kere kriptolanmış olabilirdi. Böylece, Venedikli tüccarlar önce Girite ve buradan da Venedik'e istihbari bilgileri aktarabiliyorlardı. Bir ülkenin askeri gemi üretme kapasitesi hakkında bilgi toplayabilmek o dönemin şartlarında ciddi bir istihbarat çalışması yapılabildiğinin en önemli göstergesidir. Müziğin masumiyeti böylesi bir faaliyet için dikkat çekmeyecek kadar zekice tasarlanmış bir kodlama sistemini beraberinde getirmiştir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun karşı istihbarat faaliyetleri de azımsanacak durumda değildir. Bahse konu kodlama sistemlerini çok hızlı çözdüklerinden Venedik sürekli yeni bir sistem arayışına girmiştir. Görüldüğü üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethi sonrasında oluşan yeni güç dengeleri, Akdeniz'in deniz havzasının kontrolü uğruna yeni ittifakları doğurmuş ve Birleşik Krallık'ın bir şekilde Akdeniz'e nüfuz ederek İstanbul ile olan ilişkilerini geliştirme ihtiyacı hasıl olmuştur. Aslında, İnebahtı Savaşı'nın sonucu savaşan taraflara değil İngilizlerin bölgedeki etkisini artırmasına yaramıştır. Kraliçe I. Elizabeth tarafından

Osmanlı İmparatorluğu ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve ticari imtiyazlar elde edilmesi amacıyla, önce çeşitli müzisyenler İstanbul'a gönderilmiş ve bu müzisyenler sokak çalgıcıları görünümünde halkın sempatisini kazanmaya çalışmışlardır. Müteakiben, III. Murat döneminde ise Safiye Sultan'a bir org hediye edilmiş, ilk opera benzeri şarkılı, danslı temsil 1594 yılında icra edilmiştir. III. Murat Manisa'da yaşarken daha çok din işleriyle iştigal etmekteyken, Sultan olduktan sonra İstanbul'da kalmış ve kendisine mistisizm, astroloji, şiir, hattatlık ve müzik konularından oluşan çok sayıda danışman tayin etmişti (Fetvacı, 2013: 43-46). III. Selim döneminde ise ilk opera Topkapı Sarayı'nda (1797) sahnelenmiştir (Özhancı, 2010: 197-203). Batıyla olan diplomatik temaslar arttıkça, batı müziği de doğal mecrasında gelişmiştir. Tablo 1 ve Tablo 2'de Osmanlı Sarayı'na bağlı veya bağımsız olan Levanten ve Türk Bestecilere örnekler verilmiştir. Büyük değişimlerin bir devletin en üst düzey insanları tarafından desteklenmesiyle toplumdaki dönüşümün hızlanması ve yeniliklerin yaygınlaşması daha kolay olmaktadır. Osmanlı Padişahları muhtelif sanatları hobi edinmiş olmakla birlikte bir kısmı ileri derecede müzikle meşgul olmuş ve çok önemli besteler yapmışlardır. II. Bayezid, IV. Murad, I. Mahmud, III. Selim, II. Mahmud, Abdülaziz, V. Murad, IV. Mehmed Vahideddin çok önemli eserler ortaya koymuşlardır (Artaç, 2018: 45). Sultan Abdülaziz'in dört şarkı ve dört beste yapmış olmasına rağmen batılı anlamda ilk besteyi yapmış olması (Yiğit , 2019: 239) ve dünya çapında bir eser ortaya koyabilmiş olması dikkat çekicidir. Müteakiben, V. Murad'ın 500 bestesi ve IV. Mehmed Vahidettin'in yetmişin üzerinde beste yapmış olması Osmanlı Sarayı'nda sanata verilen önemi ortaya koymaktadır.

Tablo 1: Osmanlı Sarayı'na Bağlı veya Bağımsız olan Levanten ve Türk Besteciler (17-19. yy.)

Adı ve Soyadı	Menşei	Tarih	Albüm/Beste	Açıklama	Örün Sitesi
Ali Ufki Bey (Albert Wojciech Bobowski)	Polonya	1610-1677	Venezia Millenaria/ Marche Ottomane Nikriz Peşrev	Katalan müzisyen Jordi Savali tarafından seslendirilmektedir.	https://www.youtube.com/watch?v=Gy7cNLq0ySM
Dimitri Kantemiroğlu (Dimitrie Cantemir)	Rum	1673-1723	Alla Turca Kollektif / Hüseynî Peşrev	Ebced notasını geliştirerek bulduğu sistemle Osmanlı saz eserlerini notaya dökmüştür.	https://www.youtube.com/watch?v=HWv6X6ezCZ4
Dikran Çuhacıyan	Ermeni	1837-1898	Hommage / Leblebici Horhor Opereti	İlk Türkçeye çevrilmiş operetleri bestelemiştir. Günümüzde Mikael Ayrapetyan, Şahan Arzruni gibi sanatçılar seslendirmektedir.	https://www.youtube.com/watch?v=WAA-XZHuEEk
Augusto Lombardi		1865-1904	-	Miralay Lombardi Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nda kontbas icracısı olarak yer alan ikinci isimdir.	
Devlet Efendi (Cosmi Devlet)		1852-1898	-	Osmanlı Devleti tarafından mûsikî tahsili için yurtdışına gönderilen mûsikîşinaslardan birisi “Devlet Efendi” ismiyle bilinen Cosmi Devlet'tir. Callisto Guatelli'nin ardından Musika-i Hümâyun'un şefliğini yapmıştır (Feyzi, 2016: 58). Padişah II. Abdülhamid'e ithafen “Hamidiye” isimli bir Marş-Mazurka bestelemiştir.	https://www.youtube.com/watch?v=AzsaQkGX3_U

Tablo 2: Osmanlı Sarayı'na Bağlı veya Bağımsız olan Levanten ve Türk Besteciler (19-20. yy)

Adı ve Soyadı	Menşei	Tarih	Albüm/Beste	Açıklama	Örün Sitesi
İtalo Selvelli		1863-1918			
Hristaki Kiryazis (Hirsto Efendi)	Rum	? - 1914	Aynı Telden Ayrı Dilden (Gayrimüslim Besteciler/ Çalınma Bak Efede Haydindi Efede)	Müzikli oyun bestecisidir. Ahmed Mithat Efendi'nin "Zeybekler" adındaki eserini operet haline getirmiştir. Eserleri arasında bulunan "Çalınma bak efede", "Bıçak düşmez elinden", "Karşıyaka da İzmir'in gülü" gibi şarkıları bu operet için hazırlanmıştır. Günümüzde Murat Salim Tokaç olmak üzere çok sayıda sanatçı tarafından seslendirilmektedir.	https://www.youtube.com/watch?v=sZmZ1-oF_G0 https://www.youtube.com/watch?v=cC-75jqy_4
Macar Tefik (Alessandro Voltan)	Macar	1846-1941	İstanbul Kemeçesi/ Pembe Kız	Allessandro Voltan'ın Annesi Venedikli Kontes Allegri bir piyanisttir. Yakın dostları arasında Liszt, Wagner ve Kolbert'in olduğu bilinmektedir. İstanbul'daki Mızıkacı Hümayun subaylarından Kemancı Haydar Bey'in bestelediği ilk Türk opereti olarak tarihe geçen ve 1886 yılında Şehzadebaşı'nda sahnelenen "Pembe Kız"ın armonisini ve orkestrasyonunu yapmıştır.	https://www.youtube.com/watch?v=077Jb56dSyc
Flütçü Saffet Bey (Saffet Atabinen)		1858-1939	-	İlk Türk flüt virtüözü ve orkestra şefi olarak kabul görmektedir (Akca, 2021: 281).	-
Faik Bey (Francisco della Sudda)	İtalyan	1859-1940	-	Franz Liszt, Bartolomeo Berti Pisani, ve Frédéric François Chopin eserlerini yorumlamıştır.	https://www.pressreader.com/turkey/atlas-tarih/20210201/282849373659245
Seyfettin (Asal)		1901-1955	-	İstanbul Devlet Senfoni Orkestrasının çekirdeğini oluşturmuş, İstanbul Musiki Sanatkârlar Cemiyeti Orkestrası, Konservatuvar Büyük Orkestrası, Şehir Orkestrası'nı kurmuştur (Yedig, 2018).	https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/seyfettin-asalin-eserleri-olumunden-63-yil-sonra-ilk-kez-kaydedildi-40935661

Osmanlı Sarayında ve Askeri Müzik Kurumlarında Batı Müziği

Divan-ı Lugat-it Türk'te, askeri müzik toplulukları "Tuğ" kelimesi ile ifade edilmektedir (Kâşgarlı Mahmud, 2018: 200). Buradan Türk Devletlerinin 1070 yılı öncesinde de bir askeri çalgı topluluğuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kelime, Selçuklu döneminde "Tabılhane", Osmanlı döneminde ise "Mehterhane" olarak dönüşmüştür (Erdoğan, 2017: 20). "Tuğ" aslında tepesine at kuyruğu bağlanmış, ucuna altın yaldızlı top geçirilmiş, mızrak türünden bir alâmet olarak hükümlerlik ve bağımsızlık anlamı yüklenmiş, bayrak, sancak, âlem gibi askerî ve siyasî bir güç ve yetki işareti olarak kullanılmıştır (Çoruhlu, 2012: 330). Mehter Takımı tarihsel süreçte tüm dünyaya nam salmış, düşmana korku, dosta güven telkin etmiştir. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun teknolojiye ayak uyduramaması beraberinde ıslahat hareketlerini getirmiş ve II. Mahmut zamanında bu ıslahat hareketlerinden Yeniçeri Ocağı da nasibini alarak Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı bir yapıya dönüştürülmüş ve Mehter Takımı'nın batı tarzı bir Bando'ya evrilmesi kararı alınmıştır. Maksudı temin için, İtalyan Guiseppe Donizetti 1826'da İstanbul'a davet edilerek, askeri bandonun kurulması sağlanmış ve zaman içerisinde Mızıkâ-i Hümâyun teşkil edilmiştir. Saray ve Ordu'ya batı müziğinin yerleşmesiyle toplumsal hayata da batı müziğinin sirayet etmesi, opera ve tiyatronun da gelişmesine yol açmıştır. Opera ve tiyatronun etkisiyle, cafe'ler, klüpler açılmış, müzik piyasası oluşmuş, müzisyenler, müzik mağazaları adeta bir müzik sektörü oluşturmuştur. Müzik eğitimi almak isteyenlerin sayısında artış yaşanması Dârülbedâyi ve Darül-Elhan'ın açılmasını beraberinde getirmiştir. Müziğin en önemli işlevi, insanları rafine hale getirmek ve medenileşme süreçlerini hızlandırmaktır. Medeni kelimesinin Medine'den gelmektedir. Şehirli, yerleşik olmak anlamındadır. Medeni hayatın icap ettirdiği yaşam tarzının en önemli arka planı ise müziktir. Piyanonun yaygınlaşması, birkaç kuşak sonra V. Murad'ın yüzlerce beste yapmasına vesile olmuştur. Her bahar cenge çıkmayı düşünen bir anlayış yerini yerleşik olmaya, bulunduğu yeri imar etmeye yönelmiş ve evvela kendini imar etme gayreti vücut bulmuştur. Mamafih, tarih boyunca kurulan Türk Devletlerinin yerleşik olmaya karar verdiklerinde savaşma yeteneklerinin azaldığı ve baskına uğradığı da acı bir gerçektir. Bahse konu yenilgiler en nihayetinde Osmanlı İmparatorluğunda uzun soluklu bir yerleşik düzenin tesisine tecrübe katmış, izlene cihan-ı şümül siyaset dünyanın en güçlü imparatorluklarından bir olmasını sağlamış ancak yine de sürdürülemeyen çağdaş yaşama ayak uydurma süreci nedeniyle dağılmak zorunda kalmıştır. Aslına bakılırsa, kılıç keskin, kalem kuvvetlidir. Bununla birlikte, çağdaş edebiyat, şiir, müzik gibi sanat dallarının toplumun her kesiminde yaygınlaşmaması, estetik anlayışın gelişmemesi, özgünlüğün korunamaması yapısal bozuklukların giderilebilmesi için yabancı profesyonellerin davet edilmesine neden olmuş ve onlarda profesyonel bir şekilde planlı olarak adım adım bir imparatorluğun geri kalmasına neden olmuşlardır. Yeni dünya düzenine ayak uydurabilmek için özgün fikir üretemeyen toplumlar, problem çözümlerini ithal fikirlere dayandırdıklarında, düşünmeyi bırakır ve kolaycılığın uyuşturduğu bir yıkım sürecine girerler.

Dünyaya korku salan bir Mehter Takımının;

- Zaman içerisinde demode olması,
- 3000 yılı aşkın Ordu düzeni yerine Prusya tarzı bir düzene geçilmesi,
- İtalyan batonu ile askerlerimize horse attırılması (belirli bir düzen içinde yürütülmesi),
- Sömürge ülkelerin askerlerine giydirilen kırmızı şeritli pantolonların Kara Askerlerine giydirilmesi,
- Bahriye Askerlerinin şeritli pantolonları reddederek özünü koruma gayretleri,

anılan dönemde görülemeyen hazin çöküşü gizleyen cilalı bir görüntü sergilemektedir. Osmanlı Sarayında ve Orduda batı müziğinin gelişmesinin ana nedeni, sermayeyi elinde bulunduran yabancıların saraya yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Yeniçerilerin devşirme olması, Padişah eşlerinin yabancı olması, kısaca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki münevverlerin daha ziyade Rum, Ermeni ve Yahudi vatandaşların arasında olması batı menşeli müziğin önce saraydan başlamasına zemin hazırlamıştır. Müzik yeteneklerinden, Duraklama dönemindeki Padişahların yetersiz olmadığı, iyi eğitilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Dünyadaki gelişmelere de uzak değillerdir. Ancak, gerilemenin durdurulamaması neredeyse her alanda, her köşede yabancıların kontrolü ele geçirmesine bağlanmalıdır. Tüm bu süreçlerde müzik çok önemli bir işlev üstlenmektedir. Müzikle iletişim kurmak çok sempatik bir yaklaşımdır. Bu nedenle başta Saray olmak üzere her kesimin içerisine kolaylıkla nüfuz edebilmek mümkün olmaktadır. Padişahların kültür sanat ve teknolojiyle yakından ilgilenmesi nedeniyle sefaretler aracılığıyla batı medeniyeti hakkında bilgi edinmeleri karşı istihbarat açısından da bir boşluk yaratmıştır. Saraya nüfuz etmenin en pratik yolu ise Konsolosların eşleri veya kızlarının saraydaki Sultan eşleri veya çocuklarıyla müzik sayesinde kurulan yakın ilişkilerdir. Giuseppe Donizetti her ne kadar askeri bandoyu kurmakla görevlendirilmiş ise de şehzadeligi sırasında Sultan Abdülmecit'e de müzik dersleri vermekten geri kalmamıştır (Aracı, 2002:50). Gelecekte Padişah olacak birisine daha çocuk yaşlarda müzik dersi vererek sempatisini kazanmak İtalyan diplomasisi açısından zekice bir yaklaşımdır. Zira bu sempatik yaklaşımların meyveleri daha sonraları batı ülkelerine tanınan ticari imtiyazlarda ortaya çıkmaktadır. Sultan Abdülmecit'in batılı anlamda ilk müzik eğitimini alması ve piyano çalması daha sonraları Muzıka-i Humayun'un kurulmasına giden sürecin başlangıcı olmuştur (Güdek&Kılıç, 2016:90). Sarayda padişah zevcelerinin de isteğiyle, daha sonraları cariyelere ve hizmetkarlara kadar müzik eğitimi yayılmış ve en sonunda Harem-i Hümayun kurulmuştur. Sultan Vahideddin'in böyle bir müzik ortamda doğmuş olması ondaki müzik yeteneğini izah etmeyi kolaylaştırmaktadır. Donizetti Paşa'nın yanı sıra Osmanlı Sarayı'nda ve İstanbul'da çok sayıda Levanten müzisyen bulunmakta ve bunlardan bazıları Paşa rütbesine kadar yükselmekte ve Muzıka-i Humayun'un başına geçmekteydiler. Bunlardan bir tanesi Guatelli Paşa'dır (Yöre, 2008, 413). Levantenler (İtalyan Fransız, Alman ve İspanyol), garp (batı) musikisinin ve Türk Sanat Müziği'nin yani ince musikinin kurumsallaşmasında öncü rol oynamışlardır. 1827 ve 1828 yıllarında iki yıllığına Fransız Manguel'in müzik eğitimcisi olarak Osmanlı

Sarayına alınması başarısızlıkla sonuçlanınca askeri bando konusunda uzmanlığı bilinen İtalyan Guiseppe Ambrogio Donizetti daha önce Fransız Ordusu'nda Napoleon Bonaparte'ın emrinde çalışmış ve 1813 yılında Elbe Taburu Bandosu'nda görev almıştır. Guiseppe Donizetti çocukluğunda İtalya'da açılan "Lezioni Caritatevoli di Musica" adlı müzik okuluna yaşı büyük olduğu için yazılamamış ancak kader onu Fransız Ordusu'nda yeniden müzikle buluşturmuştur. Müteakiben İtalya'ya geri dönen Guiseppe Donizetti "Reggimento Provinciale di Casale" alayının muzika direktörü olmak için Sardunya Ordusu'na katılmıştır (Yöre, 2008, 425). Her ne kadar Lezioni Caritatevoli di Musica okuluna yazılamadığı için kardeşi Gaetano Donizetti kadar ünlü bir opera bestekarı olamasa da Guiseppe'nin askeri bando tecrübesi onu daha sonraları Osmanlı İmparatorluğu'nda Muzika-i Humayun'un kurucusu olma sıfatı verecek ve Paşalık mertebesine yükseltecektir. Muzika-i Humayun aynı zamanda bir konservatuar niteliğinde bir okuldur. Böylece ilk opera ve orkestra müteşekkil olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun Piyamonte ve Sardunya Krallığından resmi talebine istinaden İtalya Dışişleri Bakanlığı tarafından Guiseppe Donizetti'nin tavsiye edilmesi bir yandan Donizetti'nin liyakatini tescil ederken, diğer yandan önemli bir diplomatik bağ kurulmasına da aracılık etmiştir. Böylece Donizetti, Osmanlı İmparatorluğu Genel Müzik Eğitmeni (Istruttore Generale Dele Musiche Imperiali Ottomane) olarak atanmıştır. Bugünkü Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının temelini oluşturan Muzika-yı Hümayun'un; bando, orkestra, fasıl takımı ve müezzinan gibi bölümlere ek olarak opera, operet, tiyatro, ortaoyunu, cambaz, karagöz-hokkabaz-kukla gibi yan bölümlerden oluşmaktaydı (Akdeniz, 2017: 66). Muzika-yı Humayun bir süre sonra, musiki ile ilişkisi olan Mevlevi cemaatleri gibi yapılarla da temas kurmayı başarmıştır. Görüldüğü gibi müzik sınır tanımamakta ve tüm kalın duvarları aşabilen siyasi bir araç olarak da gücünü göstermektedir. Askeri bir ruh oluşturmak veya milli bir ruh oluşturmak için marşlar çok önemli bir işlev görmektedir. Marşların benimsenmesi için ilk marşlar Padişahlara atfedilmiş ve Cumhuriyet dönemine kadar yaygınlaşarak en nihayetinde İstiklal Marşı'na varan bir gelişim göstermiştir. 1900'lü yılların başında tüm dünyada İmparatorlukların dağılma sürecine girmesi, milli uyanışların başlaması, devletlerin inşa edilmesi ve milletlerin oluşturulması sürecinde müzik önemli bir işlev görmüştür. II. Mahmut'un ıslahatlarıyla birlikte ilk olarak Mahmudiye Marşının resmi devlet marşı olarak ortaya çıkması dikkat çekicidir (Fikriyat, 2021). Mehter Marşlarının yanında oldukça sönük bir bestesi olduğu aşikardır. Türk Devletlerinin veya Türk Ordusu'nun ruhundan oldukça uzaktır. Mehter Takımının "Hücum Marşı" dinlendiğinde (MSB, 2024) düşmana saldırdığı korku yanında, bu naif, yüksek sanat değeri olan batı menşeli Mahmudiye Marşının melodisi Türk Ordusu'nun savaş kabiliyetinin nereden nereye gerilediğini ifade etmesi açısından önemli bir göstergedir. Bununla birlikte genetik kodlar silinemeyeceğinden güçlü bir devlet kurulduğunda oluşturulan güçlü ordularda operasyon öncesi personel savaşa hazırlanırken savaştı ruğunu uyandıran marşlar veya müzikler çalındığında yeniden fabrika ayarlarına dönüldüğü gözlenmektedir. Bu anlamda batılılaşma ve çağdaşlaşma sürecinde bilinçli veya bilinçsiz olarak bir ordunun yapısını zayıflatabilecek girişimler dönemselsel olarak başarılı olsa da uzun vadede genetik kodların

yeniden canlandırılması mümkün olacaktır. Bu nedenle Anadolu'nun üç telli sazı daima çok sesli müzik karşısında bölgesel üstünlüğünü muhafaza edecektir. Tabii ki her şey savaşa hazırlık değildir. Sanat bir ülkenin bekasını koruyacak, insan kalitesini artıracak en önemli unsurlardan bir tanesidir. İsveç tarafından Mahmudiye Marşı'nın 1839-1927 yılları arasında milli marş olarak kabul edilmesi de ilginç bir ayrıntıdır (Kutlay, 2023: 337-364). Donizetti Paşa, Abdülmecid'in tahta geçmesini müteakiben 1839 yılında "Mecidiye Marşı" nı bestelemiş ve bu tarihten sonra devletin resmi marşı Mecidiye Marşı olmuştur. Mahmudiye Marşı'na göre daha ileri seviyede ve Türk ruhuna uygun bestelendiği anlaşılmaktadır (Kılıç, 2019). Donizetti Paşa'nın 1856 yılında ölümünden sonra yerine İtalyan Callisto Guatelli atanmıştır. Bu görevi iki yıl kadar yapabilmiş d'Arando Paşa ile anlaşamadığı için saray bandosunun başına geçmiştir. Abdülmecid devrinde "Arie Nazionali e Canti popolari Orientali antichi e moderni" başlıklı İtalyanca şarkı kitabı yayımlamıştır (Kutlay-Baydar, 283-293). Sultan Abdülmecid'in cuma selamlığına çıktığı güzergâh üzerinde kurulan orkestralar cuma namazına giden padişahı selamlar ve İstanbul ahalisine Rossini'nin Wilhelm Tell'inden parçalar çalmışlardır.

Callisto Guatelli 1868 yılında Sultan Abdülaziz döneminde yeniden Müzik-i Humayun'un komutasını almıştır. Akabinde, Aziziye Marşını bestelemiştir. Sultan Abdülaziz'in inşa ettirdiği Modern Donanma göz önüne alındığında Aziziye Marşı'nın tınıları hayallerde devasa bir Donanma'nın denizlerin hâkimi olduğunu gösterir bir heybette olduğu algısını düşündürmektedir. Callisto Guatelli'nin Osmaniye Marşı ve Osmanlı Sergisi Marşı da kayda değer eserleri arasındadır (Durmuş, 2021: 2633-2658). Sultan Abdülaziz'in gayreti, İngiltere ve Fransa'nın teknoloji transferi sayesinde 20 zırhlı, 7 korvet ve 43 nakliye gemisi Osmanlı tersanelerinde inşa edilerek dünyanın en büyük üçüncü Donanmasına sahip olunmuştur (Gök, 2007:7). Stratejik hedef planının doğru tayin edilememesi, boy göstermek adına büyük borçlanmalara gidilmesi, Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un nitelikli denizci yetiştirmesine karşın misyon ve vizyonun doğru tayin edilememesi niceliksel olarak büyük bir Donanmayı yüksek niteliğe ulaştıramadığından arzu edilen stratejik başarılar elde edilememiş ve askeri hedefler ele geçirilememiştir. Tanzimat döneminde Osmanlı Donanmasında büyük değişimler olmuştur. Kalyondan zırhlıya geçiş, uskur pervanenin kullanılması, buharlı nakliye gemilerinin envantere girmesi sonrasında modern Osmanlı Donanmanın Girit Ablukasında, Kızıldeniz'in Hakimiyetinde ve Rusya ile deniz savaşında sınanması sonucunda arzu edilen alan hakimiyetini tesis edemeyeceği anlaşılmıştır (Panzac, 2018: 317-363). İngiltere'nin, Fransa'nın ve İtalya'nın bir kısım ticari imtiyazlar elde etmek, duraklayan ve çöküş aşamasında olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolünü ele almak, Akdeniz'de deniz hakimiyetini sağlamak için Osmanlı Donanmasının belirli bir standardın üzerine çıkmasını önlemek, geciktirmek maksadıyla yürütülen yumuşak güç faaliyetleri içerisinde en önemli diplomatik etkiyi tesis etmek üzere müziğin bir araç olarak kullanılmasının en güzel örnekleri bir proje olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerinde denenmiş olduğu görülmektedir. Tepe yöneticilerinin modern hayata ayak uydurması için gerekli eğitim altyapısının oluşturularak düşünce sisteminin hazırlanması bir yandan Batı ile ilişkilerin gelişmesine neden olmuş, diğer yandan teknoloji ithalinin

zorunluluğu anlaşılmış, ancak iplerin batının kontrolüne geçmesini de önleyememiştir. Sultan Abdülaziz sonrası Sultan V. Murad tahta geçmiş ve batı müziği ile en çok ilgilenen padişah olmuştur. Günümüze kadar üç albüm ulaşabilmiştir. Bu albümlerde bulunan toplam 518 eserin 488'i bizzat Sultan V. Murad'a aittir. Diğerleri ise Fehime Sultan, Hatice Sultan ve kalfalara aittir. Bununla birlikte V. Murad'ın sarayda bulunan hemen hemen tüm ailesi müzikle ilgilenmiştir (Alemdar, 2011: 22). Sultan II. Abdülhamid de batı müziği ve operaya en fazla ilgi duyan padişahlar arasındadır. Benzer şekilde Sultan Reşad, Sultan Vahidettin ve Sultan Abdülaziz'in oğlu II. Abdülmecit'in yoğun olarak batı müziği ile uğraştığı ve her yeni kuşağın ürettiği bestelerin niteliğinin oldukça üst seviyede olduğu görülmektedir.

Özetle Osmanlı Sarayının;

- Batıya fikirsel olarak daima açık olduğu,
- Batı ile yoğun diplomatik temasları olduğu teknolojiye tam olarak ayak uydurulamadığı,
- Finans açısından kaynakların doğru kullanılmadığı,
- Geniş bir coğrafyadaki ayrılıkçı hareketleri kültürel olarak yönetemediği,
- İç güvenliği sağlayamadığı,
- Yabancı danışmanların hatalı yönlendirmeleri ile geri dönüşü olmayan stratejik kararlar aldıkları,
- Kontrol edilemeyen parçalanış karşısında çaresiz kaldıkları,

görülmektedir. Halkın müziği ile Sarayın müziği, Halkın dili ile Sarayın dili, Halkın kültürü ile Sarayın kültürü arasındaki fark arttıkça doktrin birliği oluşmadığından ve Türk olmayan unsurların kültürleri Türk medeniyeti içerisinde eritilemediğinden milliyetçilik hareketlerinin baş göstermesiyle çözülme çok hızlı gerçekleşmiştir. Zira Sultan Vahidettin ve ailesi kendini batıya yakın hissettiğinden İngiliz zırhlısı ile ülkeyi terk ederek hayatının geri kalan kısmını ait olduğu kültüre yakın coğrafyalarda geçirmeyi tercih etmiştir.

Sonuç

Müzik evrensel olduğu kadar, insanların tüm duygularını harekete geçirecek bir silahtır. Egemenliğin müziği İstiklal Marşıdır, savaş öncesi askerin ruhunu hazırlayan kahramanlık türküleridir, devrimlerin kışkırtıcı şarkıları vardır, yenilgilerin, ölümlerin, felaketlerin ağıtları vardır. Yeniden hayata tutunmanın, sevincin, aşkın, sevdanın türküleridir. Bunlar batı müziği gibi rafine olmuş ve çok sesli bir orkestrada medeni bir insanın ruhunu en naif hale getirecek bir platformda da olabilir, ya da dağ başında üç telli bir sazı çalan ozanın etrafında efkarlanan insanların ruh bulduğu mahiyette de olabilir. Anadolu coğrafyası, binlerce yılın yüzlerce Halklarının duygularını harmanlamış, zengin bir tarihin tarifi olmayan güzellikte, çok sayıda farklı enstrümanlarla çalınan şarkıları, türkülerini ve besteleriyle hiçbir medeniyetin potasında eritemeyeceği derin bir kültür ağına sahiptir. Böylesi coğrafyalarda mono-kültürlerin yaşama şansı yoktur. Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti bu nedenle mozaik olarak değil

homojen olarak tasarlanmış ve kadim kültürler Türk Medeniyetini oluşturmuştur. İşte bu toprakların müziği o nedenle sadece klasik batı müziği olamayacağı gibi arabeskte olamayacak veya birbirinden kopuk kardeş türküler de olamayacaktır. Bu toprakların müziği bunların tamamını içine alan her dizekte yüzlerce Halkın oluşturduğu onlarca medeniyetin ruhunu sergileyecek kompozit yapıda zenginliğini koruyabilecektir. Anadolu'nun hoşgörü ve sevgi anlayışı önce bu coğrafyada yaşayan insanların duygularını değiştirecek ve daha sonra tüm dünyaya kelebek etkisi yapacaktır. Bu nedenle, dünya standartlarının üzerinde bir müzik ekolü yaratılmalı ve Anadolu'nun ruhu tüm dünyaya yayılmalıdır. Bahse konu kültür zenginliği yaratılmadıkça, kültür emperyalizmine maruz kalınarak ayrışmanın hızlanması önlenemeyecek ve çözüme kaçınılmaz olacaktır. Sonuç olarak, kılıç, kalem ve baton diplomasinin çok önemli araçlardır. Türkiye Cumhuriyeti kılıç ve kalemin yanı sıra, batonu da diplomatik bir araç olarak politikalarına dahil etmelidir.

Kaynakça

- Akansel İ. (2011) "*Osmanlı Dönemindeki Batı Tipi Sanat Dallarının Osmanlı Modernleşmesine Etkisinin Yapısalcı Bir Bakışla Değerlendirilmesi*", Atatürk İletişim Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, syf.159, ISSN:2146-1538
- Akca B.S., (2021) "*Osmanlı Dönemi Batılılaşma Sürecinde İki Önemli Flütçü: Giuseppe Donizetti ve Mustafa Saffet Atabinen*", Turkish Studies - Social, 16(1), syf. 281, <https://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.48948>
- Akdeniz H.B. (2017) "*Batı Müziğinin Osmanlı/Türk Temsilcileri*", Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 4, Sayı 10, ss. 63, 66, ISSN 2148-5704, DOI Number: 10.17822/omad.2017.72
- Alemdar S. (2011) "*XIX. Yüzyıldan İtibaren Osmanlı Devleti'nde Batı Müziğinin Benimsenmesi ve Toplumsal Sonuçları*", İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, syf.22
- Aracı E. (2002) "Giuseppe Donizetti at the Ottoman Court: A Levantine Life", The Musical Times Publications Ltd, Vol. 143, No. 1880, pp. 50
- Artaç A. (2018) "*Sultan Abdülaziz'in Klasik Batı Müziğine Bakışının Valse Davet Adlı Bestesi Üzerinden Değerlendirilmesi*", İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, syf.45
- Aziziye Marşı, <https://www.youtube.com/watch?v=5KgNOrelz9A> (11.07.2021 tarihinde alındı.)
- Bayraktar, R. (2022). "Kuman-Kıpçakların/Atabeklerin Dini-Mezhepsel Kimliğinin Şekillenmesi". Hars Akademi, 5 (1), 121-148.
- Brotton J., (2016) "*The Sultan and The Queen*", New York, Penguin, pg. 44, ISBN 9780698191631 (ebook)
- Çoruhlu T. (2012) "*Tuğ*", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 21, Syf.330, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tug>, (10.07.21 tarihinde alındı.)
- Durmuş S.U. (2021) "*Giriftzen Asım Bey'e ait Hicaz ve Ethem Bey'e ait Uşşak eserlerin, Callisto Guatelli tarafından yapılan armonizasyonlarının analizi; müzik tarihi ve müzik teorisi kapsamında değerlendirilmesi*" Rast Müzikoloji Dergisi, Vol.9 No.1, syf. 2633-2658
- Dünya Bizim, "*Osmanlı'da Opera Sanatı*", <https://www.dunyabizim.com/mercek-alti/osmanlida-opera-sanati-h33472.html> (09.07.21 tarihinde alınmıştır)
- Erdoğan S., (2017) "*Tarihsel Süreç İçerisinde Bando ve Orkestralarda Klarnetin Yeri ve Önemi*", Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, syf.20
- Fetvacı E., (2013) "*Picturing History at the Ottoman Court*", Indiana University Press, pp. 43–46.

Feyzi A., (2016) "*Türk Müzik Kültüründe Bir Patronaj Aracının Kökeni Üzerine İnceleme: Musıkî Tahsili İçin Avrupa'ya Öğrenci Gönderme*", Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, s.58, ISSN 2148-8355.

Fikriyat (2021) "Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk resmi marşı: Mahmudiye", <https://www.fikriyat.com/webtv/muzik/osmanli-impatorlugunun-ilk-resmi-marsi-mahmudiye> (25.01.2024 tarihinde alınmıştır)

Göher F.M. (2007) "*Müziğin Toplumsal İşlevi Müzik, Siyaset, Din ve Ekonomi*", Müzik Kültürü ve Eğitimi Dergisi, Cilt 2, syf.303

Güven, U. Z. ve Ergur, A. (2014) Dünyada ve Türkiye'de müzik sosyolojisinin yeri ve gelişimi, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.1-19

Gök N. (2007) "*Donanma Cemiyetinin Anadolu'da Örgütlenmesi*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, s.7

Güdek B., Kılıç A. (2016) "Muzika-ı Hümayun'dan Günümüze Klasik Batı Müziğinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi". The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 47, p. 90.

Kâşgarlı Mahmud (2018) "Divan-ı Lugat-it Türk: Tuğ; hakan yanında çalınan kös ve davul, nöbet davulu; bayrak, sancak, herhangi bir nesnenin tıkacı, kapağı; su bendi, büvet, germeç", Syf.200, <https://drive.google.com/file/d/1Pm-awJ-9c254UUePbzxD4LQchUWnXDxA/view> , (10.07.21 tarihinde alındı), <https://tr.uygur.com/divanu-lugatit-turk/#more-423> (25.01.24 tarihinde alındı)

Kılıç, K. (2019). 19.Yüzyılda Osmanlıda Müzik Olgusu ve Dönemin Yenilikçi Padişahları, İnönü University International Journal of Social Sciences & İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (INIJOSS), 8(2), 551-570.

Kutlay E. (2023) "From Imperialism to Nationalism: Ottoman-Swedish Musical Relations." Art-Sanat, Vol.19, pg.337–364. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2023.19.1113612>

Kutlay-Baydar E., (2010) "*Osmanlıda Görevli İki İtalyan Müzisyen: Giuseppe Donizetti ve Callisto Guatelli*", Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT), Vol. 2, No. 1, pg.283-293

Mahmudiye Marşı: <https://www.youtube.com/watch?v=l0H5uS7Ns0U> (11.07.2021 tarihinde alındı)

Mahmudiye Marşı'nın İsveç Milli Marşına (Skånska Dragonregementets Marsch) Dönüşmesi (1626-1927) <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=UXeQ4SGnBII> (26.01.2024 tarihinde alınmıştır)

Mecidiye Marşı, <https://www.youtube.com/watch?v=eKqvxHz3Lrs> (11.07.2021 tarihinde alındı)

MSB (2024) "Osmanlı Mehteran Takımı Hücum Marşı", Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, <https://askerimuze.msb.gov.tr/SANALGEZI/30-agustos-zafer-salonu.html> (11.07.2021 tarihinde alınmıştır)

Osmaniye Marşı, <https://www.youtube.com/watch?v=Brj5Meihr0A> (11.07.2021 tarihinde alındı)

Osmanlı Sergisi Marşı, <https://www.youtube.com/watch?v=26oQpCSXsug> (11.07.2021 tarihinde alındı)

Özer, A. (2017) "*Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtları Işığında Cumhuriyet Dönemi Devlet ve Sahne Sanatları Eleştirisi*" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 10 Sayı: 52, syf.572

Özhancı, E. (2010) "*Türkiye'de Opera, Bale ve Devlet Opera ve Balesi'nin Evrimselliği*" Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi (23), 197-203.

Panzac D., (2018) "*Osmanlı Donanması (1572-1923)*", Türkiye İş Bankası Yayınları, syf. 317-363

Paradox Interactive & Andreas Waldetoft, (2013) "*Battle of Lepanto*", Europa Universalis IV (Original Game Soundtrack), track 2, https://www.amazon.com/gp/product/B07RQM5KRN/ref=dm_ws_sp_ps_dp (11.07.2021 tarihinde alındı)

Shiono N., (2020) "*The Battle of Lepanto*", Kodansha USA Publishing, New York, pg. 50, Ebook ISBN 9781949980967

Toprak M., (2004) "*İzmir İktisat Kongresi: Bir Gelecek Perspektifi*", İktisat İşletme ve Finans, Cilt 19, Syf.120, DOI: 10.3848/iif.2004.214.5644

Tournefort J.P., (2014) "*Description of the Strait of the Dardanelles, of the Cities of Gallipoli and Constantinople*", in J. Ozell (Trans.), "*A Voyage into the Levant: Perform'd by Command of the Late French King*", Cambridge University Press, pg. 352, doi:10.1017/CBO9781107519015.014

Yiğit İ. (2009) "*Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Musiki Yargısı*", Etnomüzikoloji Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, syf. 239

Yedig, S. (2018), "*Seyfettin Asal'ın eserleri ölümünden 63 yıl sonra ilk kez kaydedildi*", Hürriyet Gazetesi, <https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/seyfettin-asalin-eserleri-olumunden-63-yil-sonra-ilk-kez-kaydedildi-40935661> (25.01.2024 tarihinde alındı)

Yöre S. (2008) "*Osmanlı/Türk Müzik Kültüründe Levanten Müzikçiler*", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, syf.413, 425

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİNE İZDÜŞÜMÜ

Huriye YILDIRIM ÇINAR*

Öz

Türkiye-Ukrayna ilişkileri, tarih boyunca köklü ve çeşitli alanlarda gelişen bir dostluk ve iş birliği temeline dayanmaktadır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Ukrayna'nın bağımsızlığı ilanı sonrasında daha da güçlenmiştir. Ancak 2014 yılında başlayan ve 2022 sonrasında şiddetini arttıran Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş hali, Türkiye-Ukrayna ilişkilerini karmaşık dinamikler çerçevesinde etkilemiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı grupları desteklemesi sonrasında, Türkiye Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne vurgu yapmış ve bölgesel barış ve istikrarı sağlamaya yönelik diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Netice olarak Türkiye'nin Ukrayna ile olan iş birliği savaş haline rağmen hem diplomatik hem de ekonomik alanlarda devam etmiş de bu savaşın şekillendirdiği jeopolitik ortamda stratejik bir boyut kazanmıştır.

Rusya-Ukrayna Savaşının Ankara ve Kiev arasındaki köklü ilişkilere etkisini araştıran bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel perspektifi incelenmiştir. İkinci bölümde ise Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye-Ukrayna ilişkilerine etkisi kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Yapılan bu analizler neticesinde Rusya-Ukrayna Savaşının tarihsel bir derinliğe sahip Türkiye-Ukrayna ilişkilerini zaman zaman zorlaştırmasına rağmen bütünsel olarak iki ülke arasındaki işbirliği ve diyalogu güçlendirdiği sonucuna varılmıştır. Çalışma, Türk literatüründe ağırlıklı olarak işlenen bu savaşın Türkiye üzerindeki genel etkilerinden ziyade Kiev-Ankara ilişkileri üzerindeki etkilerini incelemesi hasebiyle daha spesifik bir meseleye odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya-Ukrayna Savaşı, Türkiye-Ukrayna İlişkileri, Kırım'ın İlhakı, Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması,

REFLECTION OF THE RUSSIAN-UKRAINE WAR ON TURKIYE-UKRAINE RELATIONS

Abstract

Turkey-Ukraine relations are based on a foundation of friendship and cooperation that is deep-rooted throughout history and has developed in various fields. Diplomatic relations between the two countries were further strengthened after the collapse of the Soviet Union in 1991 and the declaration of independence of Ukraine. However, the state of war between Russia and Ukraine, which started in 2014 and increased in intensity after 2022, affected Turkey-Ukraine relations within the framework of complex dynamics. After Russia annexed Crimea and supported separatist groups in eastern Ukraine, Turkey emphasized the territorial integrity of Ukraine and took diplomatic initiatives to ensure regional peace and stability. As a result, Turkey's cooperation with Ukraine continued in both diplomatic and economic fields despite the state of war, and gained a strategic dimension in the geopolitical environment shaped by this war.

This study, which investigates the impact of the Russia-Ukraine War on the deep-rooted relations between Ankara and Kiev, was prepared using qualitative research methods. In the first part of the study, the historical perspective of the relations between the two countries was examined. In the second part, the impact of the Russia-Ukraine war on Turkey-Ukraine relations was analyzed comprehensively.

Keywords: Russia-Ukraine War, Turkey-Ukraine Relations, Annexation of Crimea, Blacksea Grain Initiative.

*Dr, TASAM Afrika Enstitüsü Eş Direktörü, yildirim.huriye@gmail.com, ORCID:0000-0003-3052-617X

Giriş

2014 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, jeopolitik dengelerin kaymasına, bölgesel güvenlik endişelerinin artmasına ve küresel piyasaların sarsılmasına neden olmuştur. Bu küresel olaylar zincirinin içinde, Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkiler de derinlemesine etkilenmiş ve değişen dinamiklere uyum sağlamak zorunda kalmıştır.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın, Türkiye-Ukrayna ilişkilerine yansması tarihsel bağlar, stratejik çıkarlar, enerji politikaları ve diplomatik mücadelelerle şekillenmiştir. Türkiye, bu süreçte kendi bölgesel güvenlik kaygıları ve küresel etkileşimleriyle örtüşen bir denge arayışına girmiş, Rusya ve Ukrayna ile olan ilişkilerini bu çerçevede değerlendirmiştir.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve doğu Ukrayna'da ayrılıkçı grupları desteklemesi, Türkiye'nin Ukrayna politikasını şekillendirmiştir. Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne sık sık vurgu yaparak, bölgesel istikrarın ve güvenliğin korunması adına diplomatik çabalar sarf etmiştir. Ancak, Rusya ile olan karmaşık ilişkileri ve bölgesel güvenlik endişeleri, Türkiye'yi dış politikada bir denge arayışına itmştir.

Nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak hazırlanan bu çalışmanın temel amacı Rusya-Ukrayna savaşının, tarihsel ve kültürel açıdan güçlü olarak nitelendirilebilen Türkiye-Ukrayna ilişkilerine etkisini araştırmaktır. Bu kapsamda iki alt başlık halinde tasarlanan çalışmanın ilk bölümü Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin tarihsel perspektifini içermektedir. İkinci bölümde ise öncelikle Ukrayna'daki 2014 gelişmeleri ve Rusya'nın Kırım ilhakı çerçevesinde Türkiye-Ukrayna ilişkileri incelenmiştir. Sonrasında ise Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna işgali sonrasında Türkiye'nin tutumu ve Ukrayna ile ilişkiler kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Bilindiği üzere Türk literatüründe daha çok Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye üzerindeki genel etkileri incelenmektedir. Ancak bu çalışmada daha spesifik olarak savaşın Türkiye ve Ukrayna ilişkileri üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Bu kapsamda savaşın zaman zaman Türk dış politikasını Moskova ve Kiev ekseninde derin sınavlara tabii kılmasına rağmen Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin kesintiye uğramadan devam ettiğini söylemek mümkündür.

Türkiye-Ukrayna İlişkilerinin Tarihsel Perspektifi

Türkiye-Ukrayna ilişkileri oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın Türkiye tarafından tanınmasıyla resmi olarak başlamıştır. Ancak, bu tarih öncesinde de Osmanlı İmparatorluğu döneminde Osmanlı-Ukrayna ilişkileri de günümüz ilişkilerinin şekillenmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde bulunan Kırım Hanlığı, günümüzdeki Ukrayna'nın bir kısmını kapsamaktaydı (Eryılmaz, 2020: 464). Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğu ile Kırım Hanlığı arasındaki ilişkileri bugünkü Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin temeli olarak değerlendirmek mümkündür.

Kırım Hanlığı'nda 1400'lü yılların ortalarında Hacı Giray'ın oğulları arasında uzun süren taht kavgaları yaşanmıştır. Büyük bir istikrarsızlığa neden olan bu taht kavgaları sonrasında 1. Mengli Giray, Kırım Hanlığının başına geçmiştir (Söylemez, 2019: 641). 1. Mengli Giray döneminde Osmanlı ile yakın ilişkiler kurulmuştur (Tecer, 2014: 101).

1660'ların sonundan itibaren Rus Çarı 1. Aleksey'in Ukrayna'da Kazakların elinde bulunan toprakları ele geçirme isteği bölgede gerilimi tırmandırmıştır. Rus Çarının 1677'de Çehrin Kalesi'ni kuşatması sonrasında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri harekete geçmiştir (Şen, 2023: 1239-1241). 1676-1681 yılları arasında süren bu savaş Osmanlı İmparatorluğu ve Ruslar arasındaki ilk büyük savaş olarak anılmaktadır. Kırım Hanı 1. Selim Giray ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki birliklerin karşısında Rus orduları büyük yenilgiler almıştır. 2. Çehrin Seferi sonrasında güçsüz kalan Rus Çarı 1. Aleksey barış talebinde bulunmuş ve 31 Ocak 1681 tarihinde Rus Çarlığı, Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Hanlığı arasında Bahçesaray Antlaşması imzalanmıştır (Özkan, 2007). Bahçesaray Antlaşması hükümlerine göre Dinyeper Nehri Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında sınır olarak belirlenmiştir. Nehrin batı kıyıları ve Çehrin Kalesinin Osmanlı toprağı olduğu, nehrin doğu kıyılarını oluşturan Ukrayna'nın doğusu ve Zaporizya Kazak bölgelerinin Rus Çarlığı kontrolüne verildiği hususunda anlaşmaya varılmıştır (Özkan, 2007: s.3).

Kırım Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin niteliği 17. Yüzyılın sonlarına doğru değişmeye başlamıştır. Bu dönemde Kırım Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasında görüş ayrılıkları ve gerilimler yaşanmıştır. Örneğin 2. Viyana Kuşatmasının başarısızlığında etkisi olduğu düşünülen Murat Giray sonrasında Osmanlı İmparatorluğu tarafından azledilerek yerine 2. Hacı Giray tahta getirilmiştir (Yalvar, 2019). Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşlarda güç kaybetmesinden cesaret alan Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Rus Çarlığı, Lehler, Malta Krallığı, Papalık ve Venedikliler "Kutsal İttifak" adı altında birleşip Osmanlı'ya karşı savaş açmıştır. Bu savaşlarda Kırım Hanlığı yine Osmanlı İmparatorluğu yanında savaşmıştır. Selim Giray komutasındaki Kırım Hanlığı savaşların Kırım cephesinde önemli mücadeleler vermesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu Kutsal İttifak karşısında zayıf düşmüş ve neticede 26 Ocak 1699'da Karlofça Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır (Doğan, 2021: 320). Antlaşma sonrasında Orta Avrupa ve Balkanlar'da Osmanlı etkisi zayıflarken Kırım ve çevresinde Rus Çarlığı yükselişe geçmiştir.

1700'lerin ortalarında Rus Çariçe II. Katerina Lehistan'ı parçalamak için girişimlerde bulunmuştur. Leh Kralının soylularla gerilim yaşadığı bir dönemde II. Katerina bölgeye Kazak askerlerini göndermesi ve burada katliamların yaşanması sonrasında Osmanlı Padişahı III. Mustafa 1768'de Ruslara savaş ilan etmiştir (Topsakal, 2016: 40). 1768-1774 yıllar arasında süren yıpratıcı mücadeleler sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Ruslara yenik düşmüş ve 21 Temmuz 1774 tarihinde Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Osmanlı himayesinden alınmış ve bağımsız statüye getirilmiştir. Ancak Kırım daha sonra 1793'te II. Katerina tarafından

ilhak edilmiştir (Yüksel, 2019: 224). O dönemde askeri gücü yıpranan Osmanlı İmparatorluğu Rusların Kırım ilhakını tanımak zorunda kalmıştır.

Kasım 1917’de yaşanan Ekim Devrimi sonrasında Rus Çarlığı’nın yıkılmasının ardından “Ukrayna Halk Cumhuriyeti” kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu 1917-1921 yıllarında hüküm süren bu devleti ilk tanıyan devletlerden birisi olmuştur. Hatta günümüzde Ukrayna Büyükelçiliği olarak kullanılan bina o dönem Ukrayna Halk Cumhuriyeti’nin ilk diplomatik misyonlarından birisi olarak bilinmektedir (UkrTürk Haber Sitesi, 2018).

Kurtuluş Savaşı döneminde de Türk ve Ukrayna halkları arasında önemli ilişkiler var olmuştur. Hatırlanacağı üzere Moskova Antlaşması sonrasında Türkiye ve Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki dostluk anlaşması yapılması gündeme getirilmiştir. Sovyet yönetimi bu meseleyle ilgili olarak Bütün Kırım ve Ukrayna Silahlı Kuvvetleri komutanı Mihail Vasilyevic Frunze’yi görevlendirmiştir. Frunze’nin Türkiye’de bulunmasının diğer bir amacı ise Türkiye ve Fransa arasında 20 Ekim 1921’de imzalanan anlaşma sonrasında Türk Hükümetinin Sovyet politikasında bir değişiklik olup olmadığını gözlemlemektir. Bu gayelerle 13 Aralık 1921’de beraberindeki kırk kişilik Ukrayna heyeti ile Ankara’ya gelen Frunze, buradaki temaslarında Türk Hükümetinin emperyalizm ile mücadelesini öven konuşmalar yapmıştır. Ankara’daki görüşmeleri sonrasında Frunze Sovyet yönetimine yazdığı raporda Türk Hükümetinin savaştan yorgun düştüğünü, halk ve siyasilerin Sovyet yönetimine karşı olumlu tavırda olduğunu ancak Kurtuluş Savaşında düşmanı Anadolu’dan atmak için silah ve cephane alınması için taahhüt edilen 3,5 milyon altın rublenin ivedilikle gönderilmesi gerektiğini yazmıştır (Atatürk Ansiklopedisi).

Her ne kadar Sovyet yönetimi altında Türkiye’nin Ukrayna ile ilişkileri dolaylı olarak devam etse de 1991’de SSCB’nin yıkılması sonrasında iki ülke arasındaki ilişkiler büyük bir ivmeyle gelişmeye başlamıştır. Türkiye 1991 yılında Ukrayna’nın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden birisi olmuştur (Aydın, 2015: s.42). 20 Kasım 1991 tarihinde iki ülke arasında konsolosluk ilişkileri kurulmasının ardından 3 Nisan 1992’de Türkiye Cumhuriyeti Kiev Büyükelçiliği açılmıştır. Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği ise Ocak 1993’te çalışmalarına başlamıştır (Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği Resmi İnternet Sayfası)

Rusya-Ukrayna Savaşı ve Türkiye-Ukrayna İlişkileri

2014 Gelişmeleri, Rusya’nın Kırım’ın İlhakı ve Türkiye-Ukrayna İlişkileri

Ukrayna 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Kırım, Ukrayna’ya bağlı “Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti” statüsünü almıştır. Bağımsızlık sonrası süreçte Kırım ve merkezi yönetim arasında gerilimler vukuu bulmuştur. Öncelikle Kırım ve çevresinde yoğun olarak yerleşik Rus nüfus, Ukrayna’dan ayrılıp Moskova Yönetimi ile birleşme doğrultusunda irade göstermiştir. Diğer yandan 1992’de Kırım Parlamentosu yeni bir anayasa kabul etmiş ve “Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti” adını “Kırım

Cumhuriyeti” ile değiştirmiştir. Ukrayna merkezi yönetimi ise bu anayasayı iptal ederek Kırım’ın siyasi özerkliğini kontrol altında tutmaya çalışmıştır (Taşdemir ve Özer, 2015: 49). Bağımsızlığının ilk yıllarında Ukrayna’da Rusya’ya yakın politikalar izlenmiştir. Bu dönemde yeni kurulan Rusya Federasyonu ise iç krizlerine odaklanmış, Ukrayna’ya yönelik agresif politikalarda bulunmamıştır. Ancak 2004 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ukrayna’da siyasi krizler baş göstermeye başlamıştır. 2004 sonbaharında gerçekleştirilen seçimlerde Rus yanlısı Viktor Yanukoviç galip gelmiştir. Ancak seçimlere hile karıştırıldığı iddialarıyla büyük gösteriler düzenlenmiştir. “Turuncu Devrim” olarak adlandırılan bu olaylar neticesinde seçimler iptal edilmiştir (Tüysüzoğlu, 2011: 68). Ocak 2005’te yapılan seçimlerde ise bu kez Batılı politikalara yakınlığıyla bilinen Viktor Yuşçenko cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Yuşçenko’nın iktidarda olduğu 2005-2010 yılları arasında Ukrayna ve Türkiye arasında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda iyi ilişkiler sürdürülmüştür. Bu süreçte Ukrayna’ya 2003 yılında tanınan “öncelikli ülke” statüsü devam ettirilmiştir. Yuşçenko iktidara gelmesinin ardından 2005 yazında Türkiye’ye ilk resmi ziyaretinde bulunmuştur. Bu ziyareti kapsamında Yuşçenko, Fener Rum Partisi Bartholomeos ve çok sayıda Türk iş insanı ile görüşmeler gerçekleştirmiştir (Ogan, 2008).

Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkileri geliştirme çabası 2010 yılından itibaren Ukrayna siyasetindeki krizlerle sekteye uğramıştır. 2010 yılındaki seçimlerden Viktor Yanukoviç galip çıkmıştır. Bu seçimler sonrasında muhalefet lideri Yuliya Timoşenko görevin kötüye kullanma suçuna karşı hapis cezasıyla cezalandırılmıştır. Ukrayna siyasetindeki bu gerilimli ortam 2013 yılında zirveye ulaşmıştır. Ukrayna hükümetinin 22 Kasım 2013 tarihinde AB Ortaklık Anlaşmasını reddetmesi sonrasında çoğunluğu gençlerden oluşan Batı yanlısı Ukrayna vatandaşları gösteriler düzenlemiştir (Derman, 2014) Ülkede kaos ortamının derinleşmesi ve şiddet olaylarının baş göstermesi neticesinde Ukrayna’da erken seçim kararı alınmıştır. Ancak seçim kararı uygulanmadan Şubat 2014’te Yanukoviç ülkeyi terk etmiş hapisteki Yuliya Timoşenko serbest bırakılmıştır.

Ukrayna merkezi yönetimindeki bu kaos ortamı Kırım’da da etkili olmuştur. Kırım’daki Rus yanlısı Ukrayna vatandaşları Kırım parlamentosunu işgal ederek binaya Rus bayrakları asmışlardır. Devam eden süreçte Kırım’da şiddet baş göstermiş, 28 Şubat tarihinde Kırım Havalimanı Rus asker tarafından işgal edilmiştir. Rus askerlerin Kırım’daki etkinliği sonrasında Kırım’ın statüsü konusunda bir referandum düzenlenmesi kararlaştırılmıştır (Öztopal, 2018: s.111)

Kırım Özerk Cumhuriyet,’nin siyasi statüsü hakkında 16 Mart 2014’te düzenlenen referandumu Kırım Tatarları boykot etmesi neticesinde sonuç Ukrayna hükümetinin aleyhinde olmuştur. Referandumda oy kullananların yaklaşık %96’sı Rusya’ya bağlanma doğrultusunda irade göstermiştir (Öztopal, 2018: 111). Moskova yönetimi ise referandum sonuçlarını memnuniyetle karşılamış ve 17 Mart’ta Kırım’ın bağımsız olduğunu ilan etmiştir. Bir gün sonrasında ise Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Kırım’ı Rusya’ya bağlayan anlaşmayı imzalamış ve Kırım resmen Rusya’ya bağlanmıştır.

Kırım'ın ilhakı, Türkiye için büyük bir öneme sahiptir. Tarihsel bağlar ve bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusun varlığı Türkiye'nin bu konuya hassasiyetle yaklaşmasını gerektirmiştir. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti sık sık Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini vurgularken, özellikle Kırım Tatarlarının haklarına odaklanarak dış politika argümanları geliştirmiştir. Ukrayna'da siyasi krizler sürerken Kırım Tatar Millî Meclisi Başkanı Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu Türkiye'ye çok sayıda seyahat gerçekleştirmiştir. Kırımoğlu ayrıca dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'den "Cumhuriyet Nişanı" da almıştır (Tekir, 2023: 1090).

Türkiye, Kırım krizini başından itibaren dikkatle takip edip temkinli bir politika izlemiş, protesto ve sokak olaylarının şiddetlenmesine karşın hem Ukrayna hem de Rusya'ya itidal çağrısında bulunmuştur. 28 Şubat-1 Mart 2014 tarihleri arasında dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna'ya gerçekleştirdiği ziyarette de Kırım konusunda Türkiye'nin her türlü yardıma hazır olduğu vurgulanmıştır. 17-18 Temmuz 2014 tarihlerinde Ukrayna'ya giden dönemin AB Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Ukrayna Devlet Başkanı Petro Porosenko ve Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin ile görüşmüştür. Bu görüşmeler sonrasında Çavuşoğlu, Eylül 2014'teki Kırım seçimlerinin Türkiye tarafından tanınmadığını ifade etmiştir. Bu dönemde Türkiye sık sık Ukrayna toprak bütünlüğüne vurgu yaparak Kırım Tatarlarına destek mesajı vermiştir (AB Başkanlığı Web Sitesi, 19 Temmuz 2014).

Türkiye'nin bu tutumu Ukrayna hükümeti tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Diğer yandan bu süreçte Suriye politikaları nedeniyle Ankara ve Moskova arasında siyasi ve askeri gerginlikler gündeme gelmiştir. Örneğin 24 Kasım 2015 tarihinde, Türkiye'nin hava sahasını ihlal eden bir Rus SU-24 tipi savaş uçağı Türk F-16'si tarafından düşürülmüştür (Polat, 2023: s.364). Bir pilot kazada yaşamını yitirmiş, diğer pilot ise bölgedeki Türkmen milisler tarafından öldürülmüştür (BBC, 29 Kasım 2015). Yaşanan bu uçak krizi, Türkiye ile Rusya arasında ciddi bir diplomatik gerilime yol açmıştır. Rusya, Ankara Yönetimini sert bir şekilde eleştirmiş ve Türkiye'ye karşı bazı ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Putin Yönetimi ayrıca olayın ardından Suriye'de Türkmen milislerine yönelik askeri operasyonlarını artırmış ve Türkmen bölgelerine yoğun hava saldırıları düzenlemiştir.

Rus uçağının düşürülmesi sonrasında Ukraynalı dışişleri yetkilileri Türkiye'nin hava sahasını koruma hakkına vurgu yaparak Ankara hükümeti yanlısı açıklamalarda bulunmuştur. Moskova Hükümeti'nin Türkiye'ye yönelik yaptırımlarına ve tahıl ihracatı tehdidinde karşı Ukrayna Türkiye'ye destek olabileceğini açıklamıştır (Sabah, 2 Aralık 2015).

Türkiye ve Ukrayna arasındaki bu yakın ilişkiler 2016 yılında da devam etmiştir. 16 Şubat 2016 tarihinde Ukrayna Milli Güvenlik ve Savunma Konseyinin sekreteri Oleksandr Turçinov ile Türkiye'nin Savunma Sanayi Müsteşarı İsmail Demir bir görüşme gerçekleştirmiştir. Turçinov, görüşme sonrasındaki basın toplantısında Türkiye'den "stratejik ortak" olarak bahsetmiş ve iki ülke arasında askeri-endüstriyel tesislerde ortak

projelerin gerçekleştirilmesine dair bir iş birliği kararı alındığını açıklamıştır (Sabah, 16.02.2016).

2022 Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali Sonrasında Türkiye-Ukrayna İlişkileri

İşgal Öncesi Durum

Rusya'nın Kırım'ı işgali sonrasında Ukrayna'da Donetsk ve Luhansk'ta da Rusya destekli ayrılıkçı hareketler baş göstermeye başlamıştır. Bu ayrılıkçı hareketler nedeniyle Rus askerlerin de dahil olduğu Donbas'ta başlayan çatışma ortamı 2014 ve 2015 yıllarında imzalanan Minsk Anlaşmalarına rağmen durdurulama 9 Aralık 2019'da Paris'te "Normandiya Dörtlüsü Liderler Zirvesi" Rusya, Ukrayna, Fransa ve Almanya katılımıyla düzenlenmiştir. Zirve sonunda savaşı taraflar arasında tam ateşkes ve Minsk Anlaşması'nın hükümlerine dikkat çekilmiştir. Ancak, zirvenin ardından çatışmalar bir süre azalsa da sonra yeniden alevlenerek devam etmiştir (Euronews, 26.12.2019).

Ancak, devam eden süreçte Rus ordusunun Ukrayna sınırında askeri yığınak yapması, Donbas bölgesinde zaten var olan çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir. Daha sonrasında Rus yanlısı ayrılıkçıların dört Ukraynalı askeri öldürmesi bölgedeki krizi tırmandırmıştır. Bu saldırılara karşı Ukrayna ordusu da büyük tedbirler almış, Rusya da sınıra ve Moskova'nın ilhak ettiği Kırım'a daha fazla asker göndermiştir (Yavuz, 2021).

Rusya'nın Ukrayna üzerindeki bu agresif tutumlarını sadece Rusya'nın yakın çevresindeki devletlerin sınırlarını da kapsayacak şekilde genişlemesini ifade eden "Büyük Rus irredantizmi" ile açıklamak yetersizdir. Rusya, hemen yanı başındaki Ukrayna'da Batının etkisinin artmasını kendi küresel liderlik iddiasını zayıflatan bir etken olarak değerlendirmektedir. Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliği konusundaki ısrarı ve Batı ile ilişkileri bu minvalde Moskova yönetiminin agresif politikalar oluşturmasıyla neticelenmiştir. Bu nedenle Rusya, Ukrayna işgali öncesinde, askeri sevkiyatlar sürerken ABD ve NATO'dan Ukrayna'nın NATO'ya katılmayacağı konusunda garantiler talep etmiştir. 21 Ocak 2021 tarihinde Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Amerikalı mevkidaşı Antony Blinken Cenevre'de Ukrayna sınırındaki gerilimi sakinleştirme amacıyla bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme amacına ulaşamamış, toplantı sonrasında basın açıklaması yapan Sergey Lavrov Batılılara karşı sert eleştiriler yapmıştır. Lavrov Batılıların asılsız Rus saldırısı iddialarıyla Ukrayna'yı askeri alanda kışkırttıklarını iddia etmiştir. Ayrıca Kiev'in Minsk anlaşmasının hükümlerini yerine getirmediğini de söylemiştir (BBC, 21 Ocak 2022). Esasında Lavrov'un dile getirdiği bu iddialar yeni değildir. Hatırlanacağı üzere Ukrayna'nın bağımsızlığın ardından ABD, NATO ve AB ile ilişkilerini geliştirmiş ve bu aktörler Kiev'e NATO sınırlarının genişletilmesi yönünde sözlü garantiler vermiştir. Bu kapsamda Aralık 1994'te Budapeşte Memorandumu ile Ukrayna'nın nükleer olmayan devlet statüsü tekrar vurgulanmıştır (Canar, 2022: s.127). Bu gelişmeler Moskova tarafından Ukrayna'nın Batı tarafından kendilerine karşı cesaretlendirildiği şeklinde yorumlanagelmiştir. Lavrov'un Batıya karşı

bu söylemlerinin ardından Antony Blinken ise Rusya'nın saldırganlığa başvurması halinde kendilerinin Moskova'ya karşı derhal sert bir yanıt vereceklerini bildirmiştir.

Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilim tırmanırken, başta ABD olmak üzere Batılı aktörler Rusya karşıtı söylemlerle krizi şiddetlenmesine yol açarken Türkiye daha itidalli bir tutum sergilemiştir. Kriz devam ederken Nisan 2021'de Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski Türkiye-Ukrayna Yüksek Düzeyli Stratejik Konseyinin toplantısı için Türkiye'ye gelmiştir. Zelenski ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu ziyaret vesilesiyle yaptığı görüşmelerde ikili ilişkileri geliştirme yanında bölgedeki barış ve istikrarın korunması meseleleri de gündeme alınmıştır. Ayrıca Erdoğan ve Zelenski, Kırım Tatarlarının sorunlarının çözülmesine yönelik meseleleri de görüşmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı 09.04.2021 tarihli basın açıklaması)

Rusya'nın Ukrayna'ya İşgaline Uluslararası Tepkiler ve Türkiye'nin Tutumu

Ukrayna ve Rusya arasındaki gerginlik 17 Şubat 2022 tarihinde yeniden tırmanmaya başlamıştır. Donbas'ta her iki taraf da çok sayıda ölüm vakalarının olduğu çatışmaları rapor etmiştir. NATO ise sınırda yüz binden fazla Rus askerinin bulunduğunu belirlemiştir. 24 Şubat'ta ise Putin yaptığı bir basın toplantısında Ukrayna'nın Donbas bölgesinde askeri bir operasyon başlattığını açıklamıştır. Putin'in bu açıklaması sonrasında BM Güvenlik Konseyi hemen tepki vermiş ve operasyonun durdurulması çağrısında bulunmuştur. Rusya'nın operasyonu başlatmasına karşı açıklama yapan Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski ülkesini kararlılıkla savunacaklarını ifade etmiştir. (TRT Haber, 24.02.2022).

Ukrayna'yı işgalinin hemen başında Rusya tarafından güçlü hava operasyonları başlatılmıştır. Çok sayıda füze saldırısı gerçekleştiren Rusya kısa sürede Lviv'i batısına kadar ilerleyebilmiştir. Diğer yandan ise Ukrayna hava kuvvetlerinin savunma çabaları karşısında Rusya, Ukrayna'dan üç kat daha fazla hava aracına sahip olmasına rağmen kesin bir hava üstünlüğü sağlayamamıştır (Beale, 2022).

Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimine karşı uluslararası camiada çok sert tepkiler gündeme gelmiştir. İşgalin hemen ardından ABD Başkanı Joe Biden meydana gelecek yıkımdan Rusya'nın sorumlu olduğunu belirterek Moskova yönetimine karşı müttefikleriyle birlikte harekete geçeceklerini söylemiştir. Diğer yandan Washington Yönetiminin BM Daimî Temsilcisi Thomas Greenfield da Rusya'ya savaş öncesi sınırlarına gerilemesi gerektiğini ifade etmiştir (Euronews, 24 Şubat 2022). BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, NATO Genel Başkanı Jens Stoltenberg, İngiltere Başbakanı Boris Johnson, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron gibi Batılı liderler Putin'in Ukrayna'ya saldırgan tutumlarını kınamış ve barış çağrısında bulunmuşlardır. Hatta Rusya'nın agresif tutumlarında devam etmesi halinde Batılılar tarafından büyük bir yaptırım paketinin kabul edileceği de ifade edilmiştir (Euronews, 24.02.2022)

Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası siyasi atmosferi iki kutba ayırdığını iddia etmek mümkündür. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini yaklaşık 140 devlet uluslararası hukuka aykırı bulup Ukrayna yanlısı bir tutum sergilemiştir. Ancak Moskova Hükümeti ile yakın ilişkileri bulunan Suriye, Beyaz Rusya, Eritre ve Kuzey Kore Rusya tezlerini destekleyip işgal karşıtı tutum sergilememiştir. Diğer yandan Hindistan ve Çin gibi bazı devletler iki blok arasında net bir tavır sergilemekten imtina etmiştir (Kasım, 2022: 742). Özellikle Afrika'da son dönemde Rusya ile güvenlik alanında iş birliği yapan kimi devletler de BM'deki oylamalarda Rusya aleyhine oy vermemiştir.

Batılı aktörlerin Rusya karşısında sert tepkilerine karşın Türkiye her iki tarafla da krizin ve şiddetin sonlandırılmasına yönelik yapıcı bir diyalog kurmaya çalışmıştır. Krizin ilk günlerinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve siyasi birliğinin Rusya tarafından açıkça ihlal edildiğini ve Moskova yönetiminin kararının kabul edilemez olduğunu ifade eden bir açıklama yayınlamıştır. Ancak devam eden süreçte Batılıların Rusya'ya yaptırım söylemleri gündeme geldiği zaman Türkiye, bu yaptırımlara karşı mesafeli durmuştur. Kriz tırmanırken Cumhurbaşkanı Erdoğan da konuyla ilgili bir açıklama yaparak dış politikada Rusya ya da Ukrayna'dan yana bir tercih yapmak istemediklerini vurgulamıştır. İşgal sonrasında ise Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve siyasal egemenliğini savunan Erdoğan savaşan taraflara itidal çağrısında bulunmuştur.

Türkiye Şubat 2022'den itibaren Ukrayna ve Rusya arasındaki savaşı durdurmak için çok sayıda arabuluculuk girişiminde bulunmuştur. Örneğin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın arabuluculuğunda 22 Eylül 2022'de 215 Ukraynalı Savaş esiri serbest bırakılmıştır. Esirlerin serbest bırakılmasının ardından Ukrayna Devlet Başkanlık Ofisi Başkanı Adriy Yermak yaptığı açıklamada esir değişimi operasyonunda Türkiye'nin konumunun önemini de vurgulamıştır (Anadolu Ajansı, 23.02.2023).

Batılılar ile Moskova Yönetimi arasındaki sert söylemler ve gergin ilişkiler mevcutken Türkiye Rusya ile diyalogları açık olan bir aktör olarak arabuluculuk süreçlerinde güçlü bir konumunda olmuştur. Türkiye'nin Kiev ve Moskova arasındaki gerginliğin sonlandırılmasında arabuluculuk niyetleri Cumhurbaşkanı, Dışişleri temsilcileri ve Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü tarafından kararlılıkla açıklanmıştır (TRT Haber, 19.01.2022). Bu gelişmelerin ardından Türkiye savaşan tarafların da talebiyle Rus ve Ukraynalı temsilcilerini iki kez bir araya getirmiştir. İlk olarak Antalya Diplomasi Forumunda Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Ukraynalı mevkidaşı Dmitro Kuleba Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu eşliğinde bir görüşme gerçekleştirmiştir (TRT Haber, 07.03.2022). İkinci olarak ise 29 Mart 2022'de Rus ve Ukraynalı heyetler Cumhurbaşkanlığı Dolmabahçe Çalışma Ofisinde bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Ukraynalı yetkililer, diplomatik çözüm için çalışılacak süreçte Türkiye'yi de garantör devletlerden birisi olarak görme isteklerini belirtmiştir (BBC, 29 Mart 2022).

Türkiye her ne kadar savaşan tarafların ikisiyle de etkili diyaloglarını sürdürmeye çalışsa da Moskova yönetiminin esasında Türkiye'nin Batı ve Ukrayna ile ilişkilerinden rahatsız

olduğunu belirtmek mümkündür. Keza Türkiye'nin savaşın başından beri Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemesi ve Kırım'ın işgaline karşı aldığı net tavır Moskova'yı rahatsız edebilecek unsurlardır. Diğer yandan savaş koşullarına rağmen Kiev ve Ankara arasında ticari, sosyo-kültürel ve askeri konularda önemli iş birlikleri mevcuttur. Özellikle Türkiye'nin savunma sanayisinde en dikkat çeken ürünlerinden birisi olan Bayraktar TB2 SİHA'ları 2019 yılından itibaren Ukrayna ordusunun envanterine girmeye başlamıştır. Hatta sonrasında Türkiye Ukrayna'ya bu SİHA'lardan hibe de etmiştir. Rusların hava araçlarındaki üstünlüğüne rağmen Bayraktar TB2 SİHA'ları sayesinde Ukrayna Ruslara karşı önemli başarılar elde etmiştir. Hatta bu başarılar öylesine ses getirmiştir ki Ukrayna'da Bayraktar SİHA'larını öven bir şarkı bestelenip, klip çekilmiştir (New Arab, 2 Mart 2022). Bu unsurlar nedeniyle Moskova yönetimi, Türkiye'nin kendileri ve Batı arasında git-gel yaşadığını belirterek Ankara'nın Ukrayna ile ilişkilerinden rahatsızlığını belirtmiştir (Akhiyadov, 2022).

Rusya, her ne kadar Türkiye'nin Ukrayna ve Batı ile yakınlığından rahatsız duysa da Ukrayna politikaları yüzünden itildiği uluslararası yalnızlık ve içinde bulunduğu ekonomik şartlar nedeniyle Ankara Yönetimi ile ilişkilerini sürdürmüştür. Örneğin Rusya'nın Türkiye ile iş birliği yapıp Tahıl Koridoru Anlaşmasını hayata geçirmesi hem savaşan taraflar hem de dünya gıda güvenliği açısından çok önemli bir gelişme olarak nitelendirilmektedir (Acer,2023). Bilindiği üzere Rusya ve Ukrayna dünyanın en önemli tahıl ve gübre ihracatçısıdır. Bu iki ülke arasında savaşın başlaması ve daha sonrasında denizlerdeki tahıl ihracat yollarının kapatılması hem savaşan taraflar hem de bu ülkelerden tahıl ithal eden ülkeleri olumsuz etkilemiştir. Özellikle Afrika'daki hali hazırda gıda güvenliği açısından kırılgan olan kimi devletlerde durum tahıl sevkiyatlarının aksamasıyla kritik seviyeye gelmiştir (Rochat, 2022). Öyle ki hem Rusya hem de Ukrayna bu ülkelerdeki artan gıda krizinin müsebbibi olarak birbirini göstermiştir.

Küresel alandaki gıda fiyatlarında yaşanan aşırı artış nedeniyle Türkiye ve BM girişimleri sonucunda Rusya ve Ukrayna 22 Temmuz 2022 tarihinde kamuoyunda "Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşmasını" ayrı ayrı imzalamıştır (Bayazıt ve Gürbüzer, 2023: s2217). Tahıl Koridoru Anlaşması, tahıl sevkiyatını sekteye uğratan ve savaş nedeniyle kapalı olan limanlardan, tahıl, gıda maddeleri ve gübrelerin güvenli bir şekilde gidecekleri güzergaha ulaşmasını amaçlamıştır (Chirciu, 2022). Tahıl Koridoru Anlaşmanın imzalanmasından önce Kiev Yönetimi, Rusya'nın tarım ürünlerinin anlaşma kapsamına alınmasına itiraz etmiş, ancak anlaşma bu ürünleri de içermiştir. Tahıl Koridoru Anlaşmasının ardından ayrıca BM ile Rusya arasında Rus gıda ürünleri ve gübrelerinin uluslararası pazarlara ulaştırılmasına yönelik bir mutabakat zaptı daha imzalanmıştır. (Acer, 2023)

Tahıl Koridoru Anlaşması uyarınca merkezi İstanbul'da olan Ortak Koordinasyon Merkezi raporlarına göre Temmuz 2022-Temmuz 2023 aralığında 32 milyon tondan fazla tahıl dünya pazarlarına taşınmış ve böylece küresel gıda fiyatları savaş öncesindeki seviyelerine düşmüştür. Anlaşma uygulama süresi dolması nedeniyle birkaç kez uzatılmıştır. Ancak Temmuz 2023'te Rusya kendi gıda ürünlerinin satışı önündeki

engellerin kaldırılmaması nedeniyle anlaşmadan çekildiğini açıklamıştır. (BBC, 17.07.2023). Bu açıklamanın ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Putin ile görüşerek Rusya'yı Tahıl Koridoru Anlaşmasının devam etmesi konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Diğer yandan Rusya Devlet Başkanı Putin, Tahıl Koridoru Anlaşması'ndan çekilmesi ve Afrika gibi gıda krizinden muzdarip bölgelerdeki tahıl sıkıntısı tehlikesi hasebiyle kendisine yöneltilecek eleştirilere karşı kritik bir karar almıştır. 27-28 Temmuz 2023'te St. Petersburg'da "2. Rusya-Afrika Zirvesi" düzenlenmiştir (Sputnik, 17 Aralık 2023). Putin, Afrika Devletleriyle ilişkilerini güçlendirmek ve Tahıl Anlaşması odaklı endişeleri gidermek için zirve katılımcılarına tahıl hibesi vaadinde bulunmuştur. Zirvede, Moskova Yönetimi hali hazırda gıda güvensizliği yaşayan Burkina Faso, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Eritre, Somali ve Zimbabve miktarı yirmi beş ve elli bin ton arasında değişen bedelsiz tahıl gönderme sözü vermiştir (Anadolu Ajansı, 02.08.2023)

Sonuç olarak Türkiye Rusya-Ukrayna Savaşı'nın barışçıl bir şekilde sonlandırılması ve savaşın küresel etkilerinin azaltılması için aktif olarak girişimlerde bulunan önemli bir aktör olarak öne çıkmıştır. Ukrayna ve Batı ile ilişkileri nedeniyle zaman zaman Moskova yönetimi ile gerilimler yaşasa da iki tarafla da güçlü diyalogunu sürdürmeyi başarmıştır. Diğer yandan tarihsel ve kültürel olarak köklü bağları bulunan Ukrayna ile de savaş koşullarına rağmen iş birliğini güçlendirebilmiştir. 8 Aralık 2023'te Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye-Ukrayna Dostluk Derneğinin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. Yılı ve Ukrayna'nın bağımsızlığının 32. Yılı'nı kutlamak için bir resepsiyon düzenlenmiştir. Bu resepsiyonda konuşma yağan Ukrayna'nın Ankara Büyükelçisi Türkiye'den stratejik ortak olarak bahsedip, desteklerinden ötürü minnetlerini bildirmiştir. Büyükelçi Bodnar bu toplantıda da Türkiye'yi savaşın durdurulması, barış ve istikrarın yeniden inşasında önemli bir partner olarak belirlemiştir (Kırım Haber Ajansı, 5 Aralık 2023). Bu durum da Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşından hareketle uluslararası barışın sağlanması açısından ne denli önemli bir konuma sahip olduğunu vurgulayarak küresel siyasetteki öneminin altını bir kez daha çizmektedir.

Sonuç

2014'te başlayan ve 2022'de kapsamını genişleten Rusya-Ukrayna Savaşı, küresel alanda kapsamlı etkilere neden olmuştur. Bu süreç, küresel ve bölgesel güvenlik dengelerini değiştirerek Batı-Rusya ilişkilerini gerilimli bir hale getirmiştir. Oluşan uluslararası konjonktür Soğuk Savaş atmosferini yeniden canlandırmıştır.

Rusya'nın Kırım'ın ilhakı ve Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı mücadeleler birçok aktör tarafından uluslararası hukuka aykırı eylemler olarak kabul edilmiştir. Aktörlerin Moskova karşıtı söylem ve kararları uluslararası alanda diplomatik gerginliklere yol açmıştır. Örneğin Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar Rusya'ya yaptırım kararları almış ve Kiev yönetimine aktif destek vermiştir (Aras, 2017: s.29-31). Sonlandırılmayan bu savaş, enerji güvenliği ve küresel pazardaki gıda fiyatları

konusundaki endişeleri de arttırmıştır. Ayrıca, Rusya-Ukrayna Savaşı, uluslararası ittifakların ve stratejik müttefikliklerin gözden geçirilmesine, kimi devletler tarafından yeni askeri doktrinlerin oluşturulmasına, küresel güvenlik paradigmasının yeniden değerlendirilmesine neden olmuş ve uluslararası ilişkilerde büyük bir etki yaratmıştır.

Rusya-Ukrayna Savaşı küresel alandaki bu etkileri yanında Türkiye-Ukrayna ilişkilerine de birçok açıdan yansımıştır. Ankara ve Kiev arasındaki ilişkiler tarihsel bağlar, ortak çıkarlar ve bölgesel ortak güvenlik algıları bulunduğu bir zeminde sürdürülmeye çalışılmıştır. Türkiye, etkileri küresel boyutta hissedilen bu savaş içerisinde bir uluslararası denge arayışına girmiştir. Bu minvalde Türkiye, Rusya ve Ukrayna ile ilişkilerinde dikkatli bir politika izlemiştir.

Türkiye'nin Ukrayna ilişkilerine yönelik diplomatik çabaları bu ülkenin toprak bütünlüğü ve siyasal egemenliğine vurgu yaparak, bölgesel barış ve istikrarı koruma amacını taşımaktadır. Tarihsel ve kültürel açıdan yakın ilişkilere sahip olunan ve Türk soydaşların yaşadığı Kırım'ın Rusya tarafından işgaline karşı Türkiye kararlı bir tutum izlemiş ve dolayısıyla Kiev Yönetimine birçok uluslararası alanda destek vermiştir. Ancak Suriye gibi bölgesel güvenlik kaygıları, enerji politikaları ve ticari çıkarların da etkisiyle Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna ile ilişkilerini dengeleme çabaları çoğu zaman karmaşık bir hal almıştır. Yine de savaş koşullarına rağmen Türkiye ve Ukrayna arasındaki askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler büyük bir motivasyonla geliştirilerek sürdürülmeye çalışılmıştır. Öyle ki bilhassa Bayraktar TB2 SİHA'larının temini gibi askeri ve teknik konularda Kiev Yönetimi ile yapılan iş birliği Ukrayna'nın Rusya karşısındaki savunmasına büyük bir destek sağlamıştır. Türkiye'nin büyük çabalarıyla imzalanan Tahıl Koridoru Anlaşması da hem Rusya ve Ukrayna'nın tahıl sevkiyatını kolaylaştırmış hem de küresel gıda fiyatlarının yeniden düşürülebilmesine olanak tanımıştır.

Sonuç olarak, Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin karmaşık jeopolitik dinamikler içinde şekillenmeye devam edeceği ve her iki ülkenin stratejik tercihleri, bölgesel ve küresel gelişmelerle birlikte evrileceğini öngörmek mümkündür. Türkiye ve Ukrayna arasında sürdürülen ilişkiler bölgesel güvenliğin ve istikrarın sağlanması açısından hayati önemini muhafaza edeceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Acer, Y. Rusya'nın Tutumu ve Tahıl Anlaşmasının Geleceği. Kriter Dergisi, Eylül 2023. Yıl:8 Sayı:82 . [https://kriterdergi.com/dis-politika/rusyanin-tutumu-ve-tahil-koridoru-antlasmasin-gelecegi\(Erisim](https://kriterdergi.com/dis-politika/rusyanin-tutumu-ve-tahil-koridoru-antlasmasin-gelecegi(Erisim) Tarihi: 31 Ocak. 2024).
- Aras, İ. (2017). Avrupa Birliği'nin Kırım'ın İlhakına Bakışı: Rusya'ya Yönelik Yaptırımlar. Karadeniz Araştırmaları, (53), 29-50.
- Aydın, M. (2015). Tarih boyunca türkiye-ukrayna ilişkileri. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, (28), 31-44.
- Bayazıt, A., Gürbüz, G. B. Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşmasının Uluslararası Ticaret Açısından Değerlendirilmesi (2023). Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 10 (6) 2215-2235.

- Canar, B. (2022). Yeni Avrupa'nın İnşası Sürecinde Avrupa-Atlantik Güçlerinin ve Rusya Federasyonu'nun Ukrayna Politikaları. *ViraVerita E-Dergi*, (16), 125-164.
- Derman, G. S., & Ongarova, Y. (2014). Ukrayna'da Siyasi Kriz. *Karadeniz Araştırmaları*, (42), 11.
- Doğan, G. (2021). Karlofça Antlaşması Sonrası Osmanlı-Venedik Sınırının Teşekkülü ve Kapıcıbaşı Osman Ağa'nın Mektupları (1699-1701). *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (35), 319-348
- Eryılmaz, A. A. (2020). Kırım Hanlığı'nda Muhalefet: Mehmed Geray ve Şahin Geray Kardeşlerin İsyanı. *Journal of International Eastern European Studies*, 2(2), 464-483.
- Kasım, M. (2022). Rusya'nın 2022 Yılındaki Ukrayna İşgaline Karşı Büyük Güçlerin Tepkileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3), 741-753
- Polat, D. Ş. (2023). "The Impact on Russia-Ukraine War on Türkiye". *Güvenlik Ekosisteminde Ekolojik Dönüşüm: I. Cilt. TASAM Yayınları*.20'3
- Öncü, A. S. (2014). Türkiye ve Ukrayna İlişkilerinin Başlaması Ve İlk Yılları Üzerine Genel Bir Bakış (1991-1994). *Karadeniz Araştırmaları*, (41), 39-60.
- Özkan, S. H. (2007). XVII. Yüzyılın Sonları ile XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Rus İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği Meselesi. *Karadeniz Araştırmaları*, 14(14), 47-62.
- Öztopal, M. K. (2018). Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (19), 105-136.
- Söylemez, Y. (2019). Kırım Hanı I. Mehmed Giray'ın Kardeşlerini Katli Meselesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 635-654.
- Şen, M.(2023). Esaretten Hetmanlığa: Yuriy Hmelniçki (1641-1685). *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 1231-1249.
- Taşdemir, F., & Adem, Özer (2015). Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşını mı? *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 43-61.
- Tecer, Ö. Ç. (2014). Jeopolitik Ve Tarihsel Bir Rekabet Sahası Olarak Ukrayna Ve Dış Politika Parametreleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 97-125.
- Tekir, G. (2023). Türk Devletleri Teşkilatının Yeni-İşlevselcilik ve Devletlerarasıcılık Teorileri Bağlamında Değerlendirilmesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 1084-1097.
- Topsakal, İ. (2016). Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 33-53.
- Tüysüzoğlu, G. (2011). Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2(3).
- Yalvar, C. (2019). Suçlamaların Gölgesinde Bir Kırım Hanı: Murad Giray Han. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 3(6), 1-18.
- Yüksel, S. (2019). Rusya'nın Kırım'ı İlhakı (1783). *Asya Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 217-226.
- "Ankara'da "Türkiye-Ukrayna İşbirliği İçin Öncelikler ve Yenileşme Perspektifleri" konferansı ve resepsiyonu". *Kırım Haber Ajansı*. 5 Aralık 2023. <https://www.qha.com.tr/gundem/ankara-da-turkiye-ukrayna-isbirligi-icin-oncelikler-ve-yenilesme-perspektifleri-konferansi-ve-resepsiyonu-482428> 8Erişim Tarihi: 31.01.2023).
- "Bayraktar!": Ukrainian army shares song celebrating Turkish-made drone fighting back at Russian invasion", 2 Mart 2022, <https://www.newarab.com/news/bayraktar-ukraine-army-shares-song-hailing-turkish-drone> (Erişim Tarihi:04.01.2023).
- "Cumhurbaşkanı Erdoğan Ukrayna'yı ziyaret edecek", 19 Ocak 2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-ukraynaya-ziyaret-edecek-646547.html> (Erişim Tarihi:04.01.2024).
- "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Lavrov ile Kuleba Antalya'da görüşecek", 07 Mart 2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/disisleri-bakani-cavusoglu-lavrov-ile-kuleba-antalyada->

gorusecek-

[661386.html#:~:text=Lavrov%20ve%20Kuleba%20Antalya'da,s%3BCrd%3BCrd%3BCk%2C%20%3CA7abam%4B1z%4B1%20daha%20da%20art%4B1rd%4B1k.](#) (Erişim Tarihi:04.01.2023).

“Görüş: Afrika'da "eksen kayması": 2. Rusya-Afrika Zirvesi”, 02.08.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-afrikada-eksen-kaymasi-2-rusya-afrika-zirvesi/2959666> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).

“O ülkeden Türkiye'ye büyük destek”, 2 Aralık 2015, <https://m.sabah.com.tr/dunya/o-ulkeden-turkiyeye-buyuk-destek-3333495/amp> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

“Putin ile İtalya Başbakanı Conte Libya krizini ele aldı: Mesele barış yoluyla çözülmeli”, 26 Aralık 2019, <https://tr.euronews.com/2019/12/26/putin-ile-italya-basbakan-conte-libya-krizini-ele-ald-mesele-bar-s-yoluyla-cozulmeli> (erişim Tarihi:05.01.2023)

“Putin'in ücretsiz tahıl vaadi hayata geçiyor: Rus buğdayı yüklü 2 gemi Afrika'ya doğru yola çıktı”. Sputnik 17 Aralık 2023. <https://sputniknews.com.tr/20231117/putinin-ucretsiz-tahil-vaadi-hayata-geciyor-rus-bugdayi-yuklu-2-gemi-afrikaya-dogru-yola-cikti-1077502885.html> (Erişim Tarihi:31.01.2023).

“Russian pilot's body flown to Ankara after honours”, 29 Kasım 2025, <https://www.bbc.com/news/world-europe-34957224> (Erişim Tarihi:04.01.2023)

“Rusya ile gerilim artarken Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenski Türkiye'de”, 10 Nisan 2021, <https://tr.euronews.com/2021/04/10/rusya-ile-gerilim-artarken-ukrayna-devlet-baskan-vladimir-zelenski-turkiye-de> (Erişim Tarihi:03.01.2023)

“Rusya Tahıl Koridoru Anlaşması'ndan neden çekildi, bundan sonra ne olacak?”, 18 Temmuz 2023, <https://medyascope.tv/2023/07/18/putin-tahil-koridoru-anlasmasindan-neden-cekildi-simdi-ne-olacak/> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).

“Rusya-Ukrayna heyetleri İstanbul'da görüştü, Ukrayna Türkiye'nin garantör ülkeler arasında olmasını istedi”, 29 Mart 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60912025> (Erişim Tarihi:04.01.2023).

“Rusya'nın Ukrayna'daki askeri operasyonuna liderler ve uluslararası örgütler nasıl tepki verdi?”, 24.02.2022, <https://tr.euronews.com/2022/02/24/rusya-n-n-ukrayna-ısgaline-dunya-liderleri-ve-uluslararası-orgutler-nas-l-tepki-verdi>(Erişim Tarihi:04.01.2023).

“Sayın Bakanımız Mevlüt Çavuşoğlu'nun Ukrayna Ziyareti”. AB Başkanlığı Web Adresi. 19 Temmuz 2024. <https://www.ab.gov.tr/49647.html> (Erişim Tarihi:31.01.2024).

“Ukrayna ile Türkiye ortak silah üretecek”. Sabah, 16.02.2016. <https://web.archive.org/web/20160310021113/http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/02/16/ukrayna-ile-turkiye-ortak-silah-uretecek> (Erişim Tairih:04.01.2023).

“Ukrayna krizi: ABD ve Rusya dışişleri bakanları Cenevre'de görüştü, krizin hızlı çözümü için umutlu konuşmadı”, 21 Ocak 2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60081784> (Erişim Tarihi:03.01.2023).

“Ukrayna'nın; Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki ilk temsilciğinin bulunduğu alanda tarihi gün”, 4 Kasım 2018, <https://ukrturk.net/ukraynanin-osmanli-imparatorlugu-donemindeki-ilk-temsilciğinin-bulundugu-alanda-tarihi-gun/> (Erişim Tarihi:04.01.2023).

“Zelenski: Kendimizi savunacağız”, 24 Şubat 2022, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/Zelenski-kendimizi-savunacagiz-657838.html> 8Erişim Tairih:05.01.2023)

Akhiyadov, M. “Rusya-Ukrayna Krizi ve Türkiye'nin Arabuluculuk Rolü”, 26 Ocak 2022, <https://www.insamer.com/tr/rusya-ukrayna-krizi-ve-turkiyenin-arabuluculuk-rolu.html> (Erişim Tarihi:04.01.2023).

Chirciu, D. “Ukrayna: Çornomorsk, Odessa ve Yujniy limanları 2 hafta içinde çalışacak”, 23 Temmuz 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-cornomorsk-odessa-ve-yujniy-limanlari-2-hafta-icinde-calısacak/2644154> (Erişim Tarihi:06.01.2023)

Jonathan Beale, “Ukrayna'da hava sahası mücadelesi: 'Havada üstünlük kuran savaşçı kazanır’, 15 Nisan 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61118718> (Erişim Tarihi:05.01.2023).

Ogan, S., “Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşçenko’nun Türkiye Ziyareti ve Türkiye – Ukrayna İlişkileri”. 27 Ekim 2008. <https://www.turksam.org/detay-ukrayna-devlet-baskani-viktor-yuscenko-nun-turkiye-ziyareti-ve-turkiye-ukrayna-iliskileri> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).

Yavuz, T. “5 Soruda Rusya-Ukrayna Krizi”, 9 Nisan 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-rusya-ukrayna-krizi/2203164> (Erişim Tarihi:04.01.2023).

Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği resmi internet sitesi, <https://turkiye.mfa.gov.ua/tr/buyukelcilik/buyukelcilik-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 17.02.2024).

Attar, A. “Türkiye-Ukrayna Dostluk Anlaşması”. Atatürk Ansiklopedisi. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-ukrayna-dostluk-antlasmasi/> (Erişim Tarihi:17.02.2024).

“Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenskiy’nin Ülkemize Gerçekleştireceği Ziyarete İlişkin Basın Açıklaması”. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/126515/ukrayna-devlet-baskani-volodimir-zelenskiy-nin-ulkemize-gerceklestirecegi-ziyarete-iliskin-basin-aciklamasi> (Erişim Tarihi:17.02.2024).

“Rusya-Ukrayna Savaşı’nın başlangıcından bu yana 2000’den fazla esir değiştirildi”. Anadolu Ajansı. 23.02.2023. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ukrayna-savasinin-baslangicindan-bu-yana-2000den-fazla-esir-degistirildi/2828722> (Erişim Tarihi: 17.02.2024).

Rochat, M. “Opinion – The War in Ukraine and Food Security in Africa”. 14 Aralık 2022. <https://www.e-ir.info/2022/12/14/opinion-the-war-in-ukraine-and-food-security-in-africa/> (Erişim Tarihi: 17.02.204)

GÖÇ KAPSAMINDA OLAN DEZAVANTAJLI ÖĞRENCİLER: KAPSAYICI YAKLAŞIM İLE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN KATKISI, OKUL YÖNETİCİSİ VE ÖĞRETMENLERİN ROLÜ

Sinem MORGÜL¹

Özet

Göç kapsamında olan yabancı uyruklu olduğu için birçok açıdan zorluklar ile karşılaşan ve bu zorluklar ile baş etmek zorunda kalan öğrenciler dezavantajlı olarak tanımlanabilir. Bu durumdaki öğrencilerin eğitim sorunları ele alınması gereken konular arasındadır. Bu grupta yer alan çocukların hatta velilerinin eğitsel gereksinimleri, ebeveyn eğitimleri ve okul öncesi eğitime önem verilmesi gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı, dezavantajlı grupta yer alan ve göç kapsamında olan çocuklar için okul öncesi eğitime katkısı ve okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin rolüdür. Araştırma betimsel nitelik taşıyan bir araştırmadır. Araştırmanın katılımcıları bir ilkokuldaki yabancı uyruklu öğrencileri, yabancı uyruklu velileri, okul yöneticileri ve öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve tümevarım analizi ile analiz edilmiştir. Araştırmada bir ilkokuldaki yöneticileri, öğretmenleri ve göç kapsamında gelen yabancı uyruklu öğrenci velilerinin dezavantajlı gruplarla eğitim sürecine ilişkin görüşleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dezavantajlı Gruplar, Yabancı Uyruklu Öğrenciler, Okul Öncesi Eğitim, Kapsayıcı Eğitim

DISADVANTAGED STUDENTS IN THE SCOPE OF MIGRATION: THE CONTRIBUTION OF PRESCHOOL EDUCATION WITH AN INCLUSIVE APPROACH, THE ROLE OF SCHOOL ADMINISTRATORS AND TEACHERS

Abstract

Students who face many difficulties and have to cope with these difficulties because they are foreign nationals within the scope of migration can be defined as disadvantaged. The educational problems of these students are among the issues that need to be addressed. The educational needs of children in this group and even their parents, parental education and pre-school education should be emphasized. The aim of this study is to analyze the contribution of pre-school education for children in disadvantaged groups and children in the scope of migration and the role of school administrators and teachers. The research is a descriptive research. The participants of the study are Primary School foreign national students, foreign national parents, school administrators and teachers. The data were collected through a structured interview form and analyzed by inductive analysis. In the research, the opinions of Primary School school administrators, teachers and parents of foreign students who came within the scope of immigration on the education process with disadvantaged groups were discussed.

Keywords: Disadvantaged Groups, Foreign Students, Preschool Education, Inclusive Education

¹ Ahmet Keleşoğlu İlkokulu Müdürü, ORCID: 0009-0008-4936-8742, e-posta: sinemorgul@hotmail.com

Giriş

İnsanlar yaradılışları gereği topluluk içinde yaşama ihtiyacı duyarlar, bu onların sosyal bir varlık olmalarının gerekliliğidir. İnsanın sosyal bir varlık olması bir toplum içerisinde yaşamasını gerektirir. Toplum içerisinde beraber yaşayan insanlar aynı koşullara sahip olmayabilirler. Bu durumdaki insanlar bazı kaynaklara ulaşmakta sıkıntı yaşayabilirler. Değişik sebeplerden dolayı gereksinim duyduğu kaynaklara ulaşamayan bireyler veya gruplar toplum içerisinde dezavantajlı olarak görülebilirler. Dezavantajlı durumda olan bireyler veya gruplar kimi zaman toplum içinde ötekileştirilmesine sebep olabilir.

Dezavantajlı gruplar için eğitim ve öğretim neredeyse bütün ülkelerin ilgilendiği bir sorundur. Dezavantajlı bireylerin eğitim ve öğretim gibi etkinliklerden uzaklaşması hem ekonomik ve hem sosyal süreçlere zarar vermektedir (UNESCO, 1997). Dezavantajlı gruptaki öğrencilerin eğitimi, üzerinde durulması gereken önemli konulardandır. Cap & Mares (2007) öğretmenlerin bu öğrenci grubunun eğitiminde öğrencilerin yeteneklerine göre bilgi ve beceri kazandırmada, onların ilgi, tutum ve yeteneklerini geliştirmede önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (Safrankova & Zatapkova, 2017). Öğretmenlerin sınıf içerisinde karşılaşılabileceği dezavantajlı gruplardan biri de göç kapsamında gelen veya mülteci konumundaki yabancı öğrencilerdir.

Öğretmenler sınıflarında göç kapsamında veya yabancı uyruklu olduğu için dezavantajlı durumda olan öğrenciler ile karşılaşabilirler. Bu sebeple, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin bu dezavantaja sahip çocukları eğitim sürecine nasıl dahil edebileceklerine ilişkin bir bilgi sahibi olmaları yararlı olacaktır. Bu nedenle, öğretmenler ve yöneticiler hizmetiçi veya hizmet öncesinde eğitime katılabilirler. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerin konu hakkındaki farkındalıklarını artırmak ve bu konudaki eğitim gereksinimleri için araştırmaların takip edilmesi elzemdir.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Göç kapsamında veya yabancı uyruklu olduğu için dezavantajlı durumda olan öğrencilerin eğitiminde kapsayıcı yaklaşım ile okul öncesi eğitimin katkısı, okul yöneticisi ve öğretmenlerin konu hakkındaki rolü, sınıf öğretmenlerinin dezavantajlı gruplarla eğitim sürecine ilişkin düşüncelerini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma nitel verilere dayalı betimsel bir araştırmadır. Bu nedenle bu araştırmada sınıf öğretmenleri ve okul yöneticilerinin konuya ilişkin görüşleri bütüncül bir biçimde ele alınmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Buna göre araştırmaya önceden belirlenmiş ölçütleri karşılayan durumların ele alınmasını sağlayan ölçüt örnekleme (Yıldırım & Şimşek, 2006) göre seçilmiş 60 öğretmen ve 5 yönetici katılmıştır. Bu araştırmada örneklemin belirlenmesinde ölçüt olarak İlkokul 'da çalışan sınıfta farklı milletlerden öğrenci bulunan öğretmenler olma şartı belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmaya katılan okul yöneticilerini 2 si kadın 3 ü erkek, öğretmenlerin 47'si kadın, 13'ü erkektir.

Verilerin toplanması ve analizi

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından açık uçlu anket aracılığıyla toplanmıştır. Rubin (1983) açık uçlu anketin yapılandırılmış görüşme teknikleri arasında yer aldığını belirtmektedir. Açık uçlu ankette katılımcılar sorulara öznel ve istediği şekilde yanıt vermektedir (Yıldırım & Şimşek, 2006). Araştırmada kullanılan açık uçlu anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgiler, ikinci bölümde ise öğretmen ve yöneticilerin göç kapsamında veya yabancı uyruklu olduğu için dezavantajlı olan gruplarla eğitim sürecine ilişkin görüşlerini belirlemeyi yönelik sorular yer almaktadır. Yapılan araştırmada tümevarım analizinden faydalanılmıştır. Tümevarım analizi çalışılan konu kapsamında oluşturulan örüntülerden ortaya çıkan boyutları analiz etme olanağı sağlar (Patton, 2002). Araştırmaya katılan ilkokul yönetici ve öğretmenlerinin görüşleri kodlanmış ve bu kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur.

Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular aile, öğrenci, kurum/kişiler ve öğretim et-kinlikleri temaları çerçevesinde sunulmuştur.

Araştırmanın yapıldığı okulda 2410 öğrencinin 26 ülkeden toplam 677 öğrencisinin yabancı uyruklu olduğu tespit edilmiştir. Yabancı uyruklu öğrencilerin uyruklara göre dağılımı aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Okuldaki yabancı uyruklu öğrenci dağılımı

Sıra No	Uyruk	Sayı
1	İNGİLTERE	3
2	PAKİSTAN	5
3	SURİYE	270
4	ÜRDÜN	17
5	LİBYA	13
6	LÜBNAN	6
7	FAS	2
8	TUNUS	1
9	CEZAYİR	9
10	MISIR	134
11	GÜRCİSTAN	2
12	RUSYA FEDERASYONU	11
13	TACİKİSTAN	1
14	AZERBAYCAN	4
15	KAZAKİSTAN	1
16	KIRGIZİSTAN	2
17	ÖZBEKİSTAN	6
18	TÜRKMENİSTAN	1
19	K.K.T.C.	3
20	SUDAN	5
21	İRAN	39

22	IRAK	20
23	AFGANİSTAN	67
24	ZİMBABYE	1
25	FİLİSTİN	30
26	YEMEN	24

Aileye ilişkin bulgular

Öğretmenler ve yöneticiler yabancı uyruklu öğrencileri oldukları için dezavantajlı gruptaki öğrencilerin eğitim sürecine ilişkin öğrencilerin aileleri ile yapılabilecekler yer vermişlerdir. Öğretmen ve yöneticilerin aile ile yapılabilecekler ilişkin görüşleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitim sürecine ilişkin öğrencilerin aileleri ile ilgili görüşler

<i>Aile</i>	<i>f</i>
Ailelerle bireysel ve grup halinde görüşme yapma	10
Ailelere seminer ve eğitim verme	55

Tablo 2’de görüldüğü gibi, öğretmenler ve yöneticiler yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı durumda olan öğrencilerin eğitim sürecine katkı sağlaması için eğitim sürecinde aileye ilişkin olarak ailelerle bireysel ve grup halinde görüşme yapma ve ailelere eğitim verme konusunda görüş bildirmişlerdir. Aileler ile bireysel veya grup halinde görüşme yapmayı tercih eden öğretmenlerden biri bu görüşünü “*Aileleriyle iletişime geçerim. Onların kültürlerini aile yaşantılarını tanımak için çaba harcarım*” biçiminde açıklayarak ailelerin görüşünü almayı ön plana çıkarmıştır. Ailelerle görüşme yapma konusunda görüş belirten okul yöneticisi ise “*Ailenin öğrencisinin okulda güvende olduğunu hissetmesi ve okul yöneticisi ve öğretmene güvenmesi olumlu katkı sağlayacaktır*” diyerek güvenin önemini vurgulamıştır. Ailelere eğitim verilmesi gerektiğini düşünen öğretmenlerden biri bu görüşünü “*Aileleri eğitim sürecinin içine alır ve öncelikle Türkçe öğrenmeleri için çaba harcardım. Yabancılarla Türkçe öğretimi ile ilgili kendim eğitim aldıktan sonra onlara Türkçe öğrenmeleri konusunda destek sağladım.*” diyerek kendisinin gerekli eğitimleri alması gerektiğinin ve bu eğitim neticesinde aileye katkı sağlayacağını belirtmiştir. “*Ailelere yönelik seminerler düzenlemeye çalışırım.*” biçiminde görüşlerini açıklayan yönetici ise aile eğitimini ön plana çıkarmıştır. Öğretmen ve yöneticilerin yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin ailelerinin de eğitim sürecinde rolünü önemsedikleri belirtilebilir.

Öğrenciye ilişkin bulgular

Öğretmen ve yöneticiler yabancı uyruklu öğrencileri oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitim sürecinde öğrenciler ile ilgili yapılabilecek noktalara da değinmişlerdir. Bu noktalar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Yabancı uyruklu öğrencileri oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitimi

Öğrenci	f
Öğrencileri tanıma	11
Öğrencilere güven verme	10
Öğrencilerin Okul öncesi eğitim alınmasını sağlama	9
Öğrencilere eşit davranma	15
Öğrencilere model olma	5
Öğrencilerin sorumluluk almasını sağlama	10
Yabancı Öğrencilerin Türk öğrencilerle entegrasyonu sağlama	5

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Öğretmen ve yöneticiler yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitim sürecinde çocuğa ilişkin yapılabileceklerini öğrencileri tanıma, öğrencilere güven verme, öğrencilerin okul öncesi eğitim almasını sağlama, öğrencilere eşit davranma, öğrencilere model olma, öğrencilerin sorumluluk almasını sağlama, yabancı öğrencilerin Türk öğrencilerle entegrasyonu sağlama ile açıklamışlardır. Sınıfındaki yabancı uyruklu öğrencileri tanımanın önemini savunan sınıf öğretmeni "*Sınıftaki tüm öğrencileri tanımak için çaba harcadığım gibi yabancı uyruklu öğrencileri tanımak için de çaba harcarım. Farklı kültürlerden ve geleneklerden geldikleri için onları tanımam onlara yardımcı olmam açısından çok önemlidir.*" biçiminde açıklamıştır. Başka bir öğretmen ise görüşünü "*Onların eğilimlerini, bu ülkede olmayı neden tercih ettiklerini, hangi koşullar altında yaşadıklarını, tercihlerini öğrenerek yol haritamı çizmeye çalışırım*" biçiminde açıklamıştır. Öğrencilere güven vermenin önemini savunan bir öğretmen ise "*Öğrenciler yabancı bir ortamda şaşkınlar, kendilerini savunmasız hissediyorlar ve onların bana güvenmelerini sağlamak sorunun yarısından fazlasını çözmek demektir.*" biçiminde açıklamıştır. Öğrencilerin okul öncesi eğitim almasının önemini vurgulayan bir yönetici ise "*Okul öncesi eğitim belki de tüm öğrencilerden daha fazla yabancı uyruklu öğrenciler için önemli. Piktes kapsamında 4 yıldır okulumuzda uygulanan ücretsiz yaz anasınıflı uygulamasında Türk ve Yabancı uyruklu öğrenciler ve bir sonraki yıl 1. Sınıfa başlayacak öğrenciler 2 aylık hızlandırılmış bir eğitim alıyorlar. Bu eğitim tamamen ücretsiz olmakla beraber 25 kişilik sınıflarda Türk ve yabancı uyruklu öğrenciler beraber eğitim alıyorlar. Geçtiğimiz 4 yılda bunun meyvesini topladık. Öğrenciler okulda kendilerini yabancı gibi hissetmiyorlar, Türkçe öğreniyorlar ve 1. Sınıfa başladıklarında diğer öğrenciler onların güvenli ortamına dahil oldukları için daha özgüvenli oluyorlar. Bu sürece aileleri de dahil ettiğimiz için sanırım sorunun yarısından fazlasını bu aşamada hallediyoruz.*" biçiminde açıklamıştır. Öğrencilere eşit davranmanın önemini vurgulayan bir öğretmen ise "*Türk ve yabancı öğrencilerin birbirleri ile entegrasyonunu sağlamak için en önemli adımın öğretmenin sınıfta öğrencilere eşit davranmasından geçtiğini düşünüyorum. Öğretmen öğrencilerine eşit davranırsa diğer öğrenciler de hatta diğer veliler de birbirlerine eşit davranmaya başlayacaktır. Sınıfta bir ayırım olmasının önüne geçmenin ilk adımı budur.*" biçiminde açıklamıştır. Öğrencilere model olmanın önemini savunan bir öğretmen ise "*Öğrenciler öğretmenlerini taklit ederler. Yaptıkları her şeyi doğru kabul etme eğilimindedirler. Bu nedenle öğretmenin sınıftaki dezavantajlı öğrencilere davranışı şunu yapın bunu yapmayın demekten daha fazla anlamlıdır.*" biçiminde açıklamıştır. Öğrencilerin sorumluluk almasını sağlama görüşünü savunan bir öğretmen "*Meslek hayatım boyunca*

sorumluluk duygusunun öğrencilerde olumlu yansımalarına çok şahit oldum. Dezavantajlı olarak tanımlayacağımız öğrencilere sorumluluk vermek onların özgüveni için çok önemli. Sorumluluk alan öğrenci artık o grubun dışında değil o grubun parçasıdır.” biçiminde açıklamıştır. Yabancı öğrencilerin Türk öğrenciler ile entegrasyonunun önemini savunan bir yönetici ise “Öğrenciler birbirleri ile ne kadar kaynaşırsa, ne kadar uyumlu olursa sorun o kadar kolay hallolur. Bunun için öğretmen, aile, yönetici elinden gelen her şeyi yapmalı her fırsatı değerlendirmelidir.” biçiminde açıklamıştır.

Kurum/Kişilere ilişkin bulgular

Öğretmen ve yöneticiler yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitim sürecinde farklı kurum/kişilerle işbirliği yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda öğretmen ve yöneticilerin kurum/kişilere ilişkin görüşleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Dezavantajlı gruplarla eğitim sürecinde kurum/kişilere ilişkin görüşler

<i>Kurum Kişiler</i>	<i>f</i>
Okul rehberlik ve psikolojik danışmanına başvurma	60
Yakın çevreyi tanıma	5

Tablo 4’te görüldüğü gibi öğretmen ve yöneticiler kurum/kişiler kapsamında rehber öğretmene başvurma ve yakın çevreyi tanımayı önemsemişlerdir. Okul rehberlik ve psikolojik danışmanına başvurmanın önemini ifade eden öğretmenlerden biri bu görüşünü “*Bu öğrencilerin yaşadıkları sıkıntılar ve kendilerini ifade etme konusundaki sorunları aşmak için rehberlik servisinden destek almalılardır.*” biçiminde açıklayarak alan uzmanın görüşlerini önemsedğini göstermiştir. Okul rehberlik ve psikolojik danışmanın görüşüne başvurmayı önemseyen bir başka öğretmen ise “*Dezavantajlı durumda olan öğrencilere bizlerin nasıl yaklaşması gerektiği konusunda rehberlik servisinden destek almalıyız*” diyerek okul psikolojik danışmanlarının öğretmenlere de destek olmasının öneminden bahsetmişlerdir. Okul yöneticilerinden biri ise yakın çevreyi tanımanın gerekli olduğunu düşünerek bunu “*Çevreyi iyi tanımak gerekir.*” biçiminde açıklamıştır. Buna göre öğretmenlerin ve yöneticilerin dezavantajlı çocuklarla eğitim sürecinde farklı kurum ya da kişilerden destek alınması gerektiğini önemsedikleri söylenebilir.

Öğretim etkinliklerine ilişkin bulgular

Öğretmen ve yöneticiler yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitim sürecinde öğretim etkinlikleri kapsamında neler yapabileceklerine de değinmişlerdir. Bu kapsamda öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Dezavantajlı gruplarla eğitim sürecinde öğretim etkinliklerine ilişkin görüşler

Öğretim etkinlikleri	f
Değişik alanlarda farklı etkinlikler yapma	35
Farklı materyallerden yararlanma	30

Tablo 5’te görüldüğü gibi, öğretmenler ve yöneticiler öğretim etkinlikleri kapsamında çeşitliliğe önem vermişlerdir. Öğretim etkinlikleri kapsamında değişik alanlarda farklı etkinlikler yapma ve farklı materyallerden yararlanma önemsemişlerdir. Değişik alanlarda farklı etkinlikler yapılması gerektiğini savunan bir öğretmen “*Kalabalık ve farklı dilleri konuşan öğrencilerle zor olsa da eğlenceli ve her çocuğa hitap edecek etkinlikler yapmalıyız.*” diyerek değişik alanlardaki farklı etkinliklerin öğrencilere katkı sağlayacağını belirtmiştir. “*Öğrencilere sadece düz anlatımla bir şeylerin öğretilmesi çok daha zordur. Farklı etkinliklerden yararlanılması gereklidir.*” şeklinde görüşünü dile getiren bir öğretmen de yine değişik alanlarda farklı etkinlikler yapmanın önemini vurgulamıştır. Öğretim sürecinde farklı materyallerden yararlanılması gerektiğini düşünen öğretmen ise “*Teknoloji çağında yaşarken ve öğrenciler teknolojik aletlerle bu kadar iç içe yaşarken farklı materyallerden faydalanmamak mümkün değildir. Elzemdir.*” biçiminde açıklamıştır. Buna göre; Öğretmen ve yöneticiler yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitim sürecinde öğretme-öğrenme sürecinin de önemli olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Sonuç, tartışma ve öneriler

Araştırma öğretmen ve yöneticilerin yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı durumda olan öğrencilerin eğitim sürecine ilişkin düşüncelerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Okul yöneticisi ve öğretmenlerin bu konuya ilişkin düşünceleri aile, çocuk, kurum/kişiler ve öğretim etkinlikleri çerçevesinde ele alınmıştır. Buna göre öğretmen ve yöneticiler, yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı gruptaki öğrencilerin eğitim sürecini değişik boyutları ile açıklamıştır.

Okul yöneticileri ve öğretmenler yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı olan öğrencilerin eğitim sürecinde ailenin önemini vurgulamışlardır. Ailelerle bireysel ve grup halinde görüşme yapma ve ailelere seminer ve eğitim vermeyi önemli bulmuşlardır. Yabancı uyruklu olduğu, mülteci konumunda olduğu için dezavantajlı grupta yer alan öğrencilere gereksinimlerini karşılayacak biçimde eğitimlerin verilmesi kapsayıcı eğitim olarak ele alınmaktadır.

Kapsayıcı eğitim kapsamında aile ve velilerin desteği çok önemlidir. Velilerin okul içi davranışları kadar okul dışı davranışları da eğitimle alakalıdır. Bu iki durum birbirinden ayrılmadan ele alınmalıdır. Dolayısıyla öğretmen ve yöneticiler yabancı uyruklu olduğu için dezavantajlı durumda olan öğrenciler için ailenin önemi ve dezavantajlı öğrencileri de içine alan kapsayıcı eğitim uygulamalarının gereklilikleri ortaya çıkmıştır. Önder & Güçlü (2014) tarafından yapılan araştırmada da öğrencilerin dezavantajlılık durumunu azaltmak için aile eğitimlerinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ortaya çıkan bu sonuç okul yöneticileri ve öğretmenlerin aile eğitiminin önemi ile ilgili fikirlerini desteklemektedir.

Öğretmen ve yöneticiler yabancı uyruklu öğrencileri oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitim sürecinde öğrenciye ilişkin yapılabilecekleri öğrencileri

tanıma, öğrencilere güven verme, öğrencilerin okul öncesi eğitim almasını sağlama, öğrencilere eşit davranma, öğrencilere model olma, öğrencilerin sorumluluk almasını sağlama, yabancı öğrencilerin Türk öğrencilerle entegrasyonunu sağlama biçiminde açıklamışlardır. Öğretmen ve yöneticiler öncelikle bu çocukların kendi kendilerini önemsemeleri gerektiğini düşünmektedirler. Kapsayıcı eğitimde de öğretmen-öğrenci iletişimi önemlidir. Ayan-Ceyhan'ın (2016) yaptığı araştırmada öğretmenlerin öğrencileri tanıdıktan sonra bir şeyleri inşa etmenin daha kolay olduğunu tespit etmiştir. Bu durum öğretmen ve yöneticilerin öğrencileri tanıma konusundaki görüşleriyle doğru orantılıdır. Savi-Çakar & Yazıcı-Okuyan'ın (2017) yaptığı araştırmada da öğretmenlerin öğrencilere model olmasının önemi ortaya çıkmıştır.

Öğretmen ve yöneticiler yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilere etkili eğitimler verebilmek için kurum/kişilerle işbirliği yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Bu kapsamda okul rehberlik ve psikolojik danışmanına başvurma ve yakın çevreyi tanıma konularını ele almışlardır. Herdem & Bozgeyikli (2013) tarafından yapılan araştırmada da öğretmenlerin anne ve babaların çocuklarına nasıl davranacakları ile ilgili okul psikolojik danışmanından destek alınması ile ilgili önerilerde bulunmuşlardır. Buna göre; yönetici ve öğretmenler okul psikolojik danışmanları ile işbirliğini önemsemektedirler.

Öğretmen ve yöneticiler yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitim sürecinde öğretme - öğrenme sürecini etkili hale getirmek gerektiğini düşünmektedirler. Değişik alanlarda farklı etkinlikler yapma ve farklı materyallerden yararlanmanın buna katkı sağlayacağını düşünmektedirler.

Kapsayıcı eğitim etkinliklerinde de bütün öğrencilerin gereksinimlerini karşılayabilecek materyaller ve etkinliklerin kullanılması önemlidir. (Oral, 2016). Bu etkinlikler planlanırken filmlerden, görsel ve yazılı metinlerden yararlanılması gerektiğine değinen araştırma bulgusu mevcuttur. (Ayan-Ceyhan, 2016). Bu durum, öğretmen ve yöneticilerin yabancı uyruklu oldukları için dezavantajlı grupta olan öğrencilerin eğitim sürecinde farklı etkinlikler yapma ve materyaller kullanma görüşünü desteklemektedir.

Sonuç olarak savaş ve çatışma nedeniyle göçün artması, ailesinin yaşam tercihlerinden dolayı ülke değiştirmek zorunda kalan öğrencilerin olması gibi nedenlerle sınıflarda yabancı uyruklu öğrencilerin sayısının artması ile karşı karşıya kalınabilecektir. Yapılan araştırmada öğretmen ve yöneticilerin dezavantajlı durumda olan bu öğrencilerin hem entegrasyonu hem de eğitim sürecindeki başarılarını artırmak için kapsayıcı eğitime önem verdikleri, okul öncesi eğitime önem verdikleri ve aile ve uzmanları sürece dahil ettikleri görülmüştür. Bu kapsamda araştırma sonucunda şu önerilere yer verilebilir:

Eğitim fakültelerinde yabancı uyruklu olduğu için dezavantajlı grupta olan çocukların eğitimine yer verilebilir.

Kapsayıcı eğitim ile ilgili öğretmenlerin ihtiyaçları belirlenerek hizmetiçi eğitimlerden yararlanılabilir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin ailelerinin de eğitime katılmaları ve entegrasyonu için sivil toplum kuruluşlarından destek alınabilir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim süreçleri ile ilgili derinlemesine çalışmalar yapılabilir.

Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerden oluşan karma sınıflar ile okul öncesi eğitime katılımın artırılması için çalışmalar yapılabilir.

Kaynaklar

- Ayan-Ceyhan, M. (2016). Kapsayıcı eğitim: okul pratikleri, öğretmen ihtiyaçları. ERG. http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_KapsayiciEgitim_OgretmenIhtiyaclari.pdf adresinden 06.12.2018 tarihinde edinilmiştir.
- Aytaş, G. ve Kardeş, D. (2014). Dezavantajlıların okuma anlama gelişmeleri. *Turkish Studies-Uluslararası Türk veya Türk Dilleri, Edebiyatı ve Tarihi Dergisi*, 9(11), 79-92.
- Dezavantajlı Gruplar. (2018, 15 Mart). Dezavantajlı gruplar. Erişim adresi <http://eige.europa.eu/rdc/thesaurus/terms/1083>
- Herdem, F. S. & Bozgeyikli, H. (2013). İlköğretime devam eden parçalanmış ve tam aile çocuklarının rehberlik ihtiyaçlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, *OPUS-Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 3(4) s.7-35.
- Kardeş, D. (2014). Dezavantajlı olarak kabul edilenlerin okumalarını anlama, gelişmelerini unsurlar ve çözüm önerileri. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Oral, I. (2016). Türkiye’de kapsayıcı eğitimi yaygınlaştırmak için politika önerileri. ERG. http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_KapsayiciEgitim_PolitikaOnerileri.pdf adresinden 06.12.2018 tarihinde edinilmiştir.
- Önder, E. & Güçlü, N. (2014). İlköğretimde okullar arası başarı farklılıklarını azaltmayayönelik çözüm önerileri. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 40, 109-132.
- Özbaş, M. (2012). İlköğretim okullarındaki dezavantajlı öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin öğrenci ve veli algıları. *Eğitim Araştırmaları*, 3 (3), 311-319.
- Safrankova, A. P. & Zatopkova, K. (2017). Teachers’ evaluation of importance of selected determinants of education of socially disadvantaged pupils. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 10(1), 24-33.
- UNESCO (1997). Alternative education strategies for disadvantaged groups. Paris: International Institute for Educational Planning.
- Yıldırım, H. & Şimşek, A. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Beşinci Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi

NÖROPSİKOLOJİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Musa ŞİMŞEK¹

Öz

Mevcut çalışma, psikolojinin doğa bilimlerine en yakın alt alanlarından biri olan nöropsikoloji disiplininin tarihsel gelişimini özetlemektedir. Mevcut çalışmada, nöroloji ve psikoloji kelimelerinin tarihçesinden, bu kelimelere yüklenen farklı anlamlardan, nöropsikoloji teriminin ortaya çıkışından, nöropsikolojinin kısa tarihinden ve beyin ile davranış arasındaki ilişkiyi anlama çabalarından bahsedilmektedir. Ayrıca, kalp-beyin ikilemi ve zihin-beden ikilemi gibi felsefi sorunlar, beynin rolüne dair geçmişteki yanlış anlayışlar ve beynin işlevlerini belirleme çabaları ele alınmaktadır. Mevcut çalışmada, Descartes'ın dualizm görüşünden başlayarak, beyin lezyonlarının etkilerini belirleme çabalarına kadar bir dizi önemli gelişme ve düşünce akışı izlenmektedir.

Anahtar kelimeler: nöropsikoloji, tarihsel gelişim, beyin işlevleri

HISTORICAL DEVELOPMENT OF NEUROPSYCHOLOGY

Abstract

The current study summarizes the historical development of the discipline of neuropsychology, one of the subfields of psychology closest to the natural sciences. In the current study, the history of the words neurology and psychology, the different meanings attributed to these words, the emergence of the term neuropsychology, the brief history of neuropsychology and efforts to understand the relationship between the brain and behavior are mentioned. Additionally, philosophical issues such as the heart-brain dilemma and the mind-body dilemma, past misconceptions about the role of the brain, and efforts to determine the functions of the brain are discussed. The current study traces a number of important developments and streams of thought, starting from Descartes' view of dualism to efforts to determine the effects of brain lesions.

Keywords: neuropsychology, historical development, brain functions

¹ Araştırma Görevlisi, İstanbul Kent Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Psikoloji (İngilizce) Bölümü, ORCID: 0000-0003-4859-236X, e-posta: musasimsekpsy@gmail.com

“Nöropsikoloji” Kelimesinin Kökeni

Saucier'in (2014) aktardığına göre, Thomas Willis, 1664 yılında nöroloji kelimesini Yunanca dilinde “*νευρολογία*” olarak dünya ile tanıştırmıştır. Samuel Pordage, 1681 yılında Willis'in çalışmalarını tercüme ederken nörolojinin Yunanca karşılığını Eski İngilizceye *neurologie* olarak çevirmiş ve bu terimi, sinirlerin doktrini olarak tanımlamıştır. *Psychologia* kelimesi ise, Willis'ten öncesine dayanmaktadır. Bu terimin 1590'lı yıllarda Rudolf Goclenius tarafından ortaya atıldığı düşünülmektedir. Willis'in 1672 yılındaki Latince yazısında, psikolojinin Yunanca karşılığı olan “*ψυχολογία*” kelimesi sıklıkla kullanılmıştır. 1683 yılında, Samuel Pordage, Willis'in bu eserini de tercüme etmiş ve kelimeyi Eski İngilizceye *psycheology* olarak çevirmiş ve bu terimi ruhun doktrini olarak tanımlamıştır.

Zaman içerisinde nöroloji ve psikoloji kelimeleri yaygınlık kazanmış ancak bununla birlikte, bu kelimelere yeni anlamlar da yüklenmiştir. Günümüzde nöroloji, genellikle tıbbın sinir sistemi ve sinir sistemi patolojileri ile ilgilenen dalı olarak bilinmektedir. Psikoloji ise, ruhtan ziyade, davranış ve/veya zihnin empirik olarak çalışılması olarak tanımlanmaktadır (Güzeloğlu, 2022).

Nöroloji ve psikoloji kelimelerinden birçok farklı kelime türetilmiştir. Bunların arasında bizim asıl ilgilendiğimiz kelime olan nöropsikoloji, ilk defa 1913 yılında William Osler tarafından kullanılmıştır; ancak Osler, bu kelimeyi tanımlamaksızın alelade bir biçimde kullanmıştır (Saucier, 2014). Nöropsikoloji kelimesi, ilk başlarda yalnızca beyin hasarını takiben görülen anormal davranışların çalışılması ile ilgili bir terim olarak kullanılmış, fakat zamanla bu terim anormal davranışlardan çok daha fazlasını kapsar bir hal almıştır.

Nöropsikolojinin Kısa Bir Tarihçesi

Bir bilim dalının tarihçesini bilmek ve anlamak iki açıdan önemlidir: Birincisi, bir bilimin tarihsel gelişimi hakkında bilgi sahibi olmak, o bilimin gelişim sürecine dair bir içgörü sağlayacak ve o bilimin ilgilendiği konularla ilgili dahaca keşfedilmemiş neler olduğuna dair bize bilgi verecektir. İkincisi, nöropsikolojinin tarihini bilmek, okuyucuya araştırmacıların zamanında yapmış oldukları yanlış beyin-davranış ilişkilendirmeleri hakkında da bilgi sağlayacak ve onu, mevcut teori ve modellere dair şüpheli bir yaklaşımın daha akılcı olacağı çıkarımına götürecektir. Sinir sistemi pek çok beklenmedik özellik barındırmaktadır ve geçmişte sıkı sıkıya bağlı olunan bazı görüşlerin günümüzde yanlış olduğu artık herkesçe kabul görmektedir (Glozman, 2020).

Kalp-beyin ikilemi

Günümüzde, beynin davranışlar üzerinde merkezi bir rol oynadığı düşüncesi yaygın olarak kabul görmektedir, ancak bu durum her zaman böyle değildi. Örneğin, Finger (1994)'in aktardığına göre, günümüzden yaklaşık iki bin beş yüz yıl önce yaşamış olduğu düşünülen bir filozof olan Empedocles, kalp organının insan davranışlarının kaynağı olduğunu öne sürmüştür. Bu görüş, “kardiyak ya da kardiyosantrik hipotez” olarak

isimlendirilir. Empedocles'ten yaklaşık yüz yıl sonra yaşadığı düşünülen Aristotle da aynı sonuca varmıştır. Kalp aktif ve sıcak olduğu için, Aristotle kalbin düşünce ve duyumun kaynağı olduğu sonucuna varmıştır. Aristotle, beynin damarlar yoluyla kanı soğutarak hararetin çok fazla artmasını engellediğini düşünmüştür. Günümüzde biliyoruz ki; beyin kanı soğutmaz, aksine kan beynin hararetini azaltır (Zhu vd., 2006). Aristotle'dan yaklaşık elli sene sonra dünyaya gelmiş olan Hippocrates ve Hippocrates'ten yaklaşık altı yüz yıl sonra dünyaya gelmiş olan Galen ise, davranışlardan beynin sorumlu olduğunu iddia etmiştir. Bu görüşe “sefalosantrik hipotez ya da beyin hipotezi” denir. Hippocrates ve Galen, genel manada haklı olsalar da ayrıntılar konusunda çok isabetli fikirler öne sürmemişlerdir. Ancak onların hataları, on üçüncü yüzyılda Albertus Magnus ve on altıncı yüzyılda Vesalius tarafından düzeltilmiştir. Günümüzde kardiyak hipotezin bilimsel mecralarda çok fazla kabul görmediği aşıkardır, fakat bu hipotezin popüler kültür üzerindeki etkileri halen devam etmektedir. Örneğin, insanlara “aşk” ile en çok ilişkilendirdikleri vücut organının hangisi olduğu sorulduğunda muhtemelen “kalp” cevabını vereceklerdir.

Kalbin insan duyguları ve zekâsındaki zannedilen rolünün eskiye dayanmasına karşın, diğer bazı insanların beyin fonksiyonlarını çok eskiden beri kurcaladıklarına dair de birçok iyi kanıt vardır. Örneğin, erken hominidler zamanından kalan bazı kafatasları incelendiğinde, bu kafataslarının sahipleri yaşarken başka bir kişinin onların kafatasını, öldürme amacı taşımaksızın deldiğini gösteren izlere rastlanmıştır. Ayrıca, Antik Mısırlılar beyni mumyalayacak kadar değerli görmemişse de günümüzden yaklaşık beş bin yıl öncesine dayanan bazı Antik Mısır yazıtlarında, bazı beyin hasarı semptomlarına dair ifadeler yer almaktadır. Bu gözlemler, eski insanlar tarafından da beynin davranış açısından öneminin ve bazı hastalık durumlarıyla ilişkisinin öneminin kavrandığına işaret etmektedir (Finger, 1994).

Beyin işlevlerine dair erken teoriler, beynin üst düzey bilişsel fonksiyonlar için önemini tanıyamamıştır. Bunun yerine beyin, sinyallerin pasif bir yorumlayıcısı olarak görülmüş ve zihin çoğunlukla beyinden ayrı bir varlık olarak karakterize edilmiştir.

Zihin-beden ikilemi

Beynin davranışları nasıl kontrol ettiğine, deneyimlediğimiz içsel mental yaşantı ile vücudumuz arasında nasıl bir ilişki olduğuna ve zihin ya da ruhun fiziksel formu olup olmadığına dair felsefi sorulara dair ilk etkili argümanları Rene Descartes sunmuştur. Descartes'ın davranışın kontrolüne dair sunduğu refleksif teoriye göre, istemsiz davranışlar mekanik bir sistem aracılığıyla oluşturulur. Gönüllü davranışlar ise, mekanik beden ve rasyonel bir karar mekanizması olan ruh arasındaki arayüze yani pineal beze bağlıdır (Finger, 1994).

Descartes ve ondan sonraki pek çok düşünür ve/veya bilim insanı, zihinsel süreçleri kendi dönemlerindeki teknolojik gelişmeler doğrultusunda kurdukları analogiler bazında açıklamaya çalışmıştır. Onun yaşadığı dönemde, hidrolik mekanizmalar revaçta olduğu için; Descartes, insan düşünce sistemini, gözlemlediği hidrolik sistemlere benzer bir

mekanik sistem olarak gözünde canlandırmıştır. Ancak gerek geçmişteki gerek ise günümüzdeki makinalar ile canlılar arasında önemli bir farklılık vardır: Bir makine herhangi bir arızaya sahip olmadığı takdirde, aynı koşullar altında aynı sonuçlar getirecek işler yapar; yani makinalar öngörülebilirdir. Ancak insanlar ve diğer hayvanlar gibi karmaşık biyolojik sistemlerde, durum bu kadar basit ve tutarlı değildir. Bu durum onları (diğer hayvanları) ve bizleri (insanları) öngörülemez kılar. Örneğin, meşhur Harvard hayvan davranışı yasasına göre, “dikkatle kontrol edilmiş deneysel koşullar altında bile, bir hayvan kafasına nasıl eserse öyle davranacaktır.”

Descartes, ayrıca beden ve zihnin birbirinden ayrı fakat etkileşim içerisinde iki varlık olduğunu iddia etmiştir ki bu görüşe dualizm denir (Searle, 2007). Bazı dualistler ayrıntıya girmeden yalnızca “zihin ve beden ara sıra etkileşir” demiş, diğer bazıları ise “zihin ve beden etkileşime girmeksizin paralel bir şekilde işlev görür” demiştir. Başka bir grup dualist ise, “zihin bedeni etkileyebilir ancak beden zihini etkileyemez” gibi bir görüş benimsemiştir (Saucier, 2014).

Dualizme zıt giden bir görüş olan monizme göre ise, zihin ve beden ayrılamaz bir bütündür. Modern bilim dünyasındaki nöropsikologların büyük bir çoğunluğu monist görüşe daha yakındır. Yani, zihin diye tasvir edilen rasyonel karar mekanizmasının da beden olarak isimlendirilen mekanik “kölenin” de, insan vücudu içerisinde yaşam alanı bulunduğu düşünülür (Eling, 2019).

Lezyonların etkilerini belirleme çabası

Descartes’ın, davranış oluşturmada beyne atfettiği pasif role dair en sert eleştiriler, Jean-Cesar Legallois, Charles Bell ve Francois Magendie’nin gözlemlerinin ardından gelmiştir. Legallois, medullayı lezyonlamanın nefes alışverişinin aniden son bulması ile sonuçlandığını keşfetmiştir. Medulladaki solunum merkezinin keşfi, geniş kabul görmüş ilk beyin-fonksiyon ilişkilendirmesidir. Bell ve Magendie ise, omurilikten çıkan sinirlerin üzerinde çalışmışlardır. Bu çalışmalar aracılığıyla, dorsal kanalların (omuriliğin arka tarafından çıkan sinirler) duyuşal işlevlere sahip olduğunu ve ventral kanalların (omuriliğin ön tarafından çıkan sinirler) motor işlevlerden sorumlu olduğunu gözlemlemişlerdir. Yani, daha omurilik düzeyinde bile işlevsel ayrışmalar söz konusudur. Bu fonksiyonel ayrışma görüşü, diğer düşünürlerin ve bilim insanlarını da beynin ayrı duyuşal ve motor bileşenler şeklinde organize olup olmadığını incelemeye itmiştir. 1811 yılında, Bell bütün sinir sisteminin fonksiyonel ve anatomik ayrışma açısından incelenmesi gerektiğini öne sürmüştür (Bell vd., 2010). Franz Joseph Gall ve onun meslektaşları olan Johann Spurzheim, Bell’in çizdiği yolu takip etmiştir. Gall, insan beyninin korteksinde lokalize edilebilecek yirmi yedi farklı bilişsel beceri (Gall bunları “fakülteler” olarak adlandırmıştır) olduğunu ifade etmiştir (Gall’a göre insan-dışı hayvanlar yalnızca on dokuz fakülteye sahiptir). Gall’un öne sürdüğü bu fakülteler arasında; arkadaşlara karşı sevgi, bilgelik, açgözlülük ve yıkıcılık gibi kötü tanımlanmış bilişsel beceriler vardı. Ancak; matematiksel beceri, sözcüklere dair bellek ve konuşma dili gibi isabetli bilişsel beceriler de tanımlanmıştır. Belki de Gall’ın en isabetsiz varsayımı,

kortekslerin vücuttaki diğer kaslar gibi, fonksiyon artışı ile birlikte hacim artışı gösterdiği yönündeki görüşü idi. Gall, bu düşüncesini bir adım daha ileri götürerek, kortikal alandaki aktivasyon sonucu meydana gelen hacim artışının kafatasına içten dışa doğru baskı yaparak onu deforme edeceğini ve kafada bir çıkıntı oluşturacağını iddia etmiştir. Gall'a göre bu çıkıntılar empirik olarak ölçülebilirdi. Gall'ın bu düşünceleri zamanla "frenoloji" olarak tanınmaya başlamış ve bu görüş, on dokuzuncu yüzyılın başlarına dek popüler kalmayı başarmıştır (Finger, 1994).

Ancak frenoloji, başta Marie-Jean-Pierre Flourens olmak üzere birçok kişi tarafından oldukça sert bir şekilde eleştirilmiştir. Flourens, frenolojinin kendi kendini doğrulama eğilimine sahip bir kısır döngü içinde olduğunu belirtmiş ve insan-dışı hayvanlarda yaptığı empirik çalışmalarda lezyonlama tekniklerine başvurarak beyindeki işlev lokalizasyonu yolunda çabalar sarf etmiştir. Alana yaptığı katkılar arasında; serebellumun koordine hareketlerden sorumlu olduğunun ve medullanın hayati işlevleri olduğunun belirlenmesi yer alır. Flourens'in başka bir dikkat çekici yanı, korteksin bir bütün halinde işlev gösterdiği ve korteksin içerisinde işlevsel özelleşmenin olmadığı yönündeki iddialarıdır. Bu görüş zaman içerisinde eşpotansiyellik (equipotentiality) olarak adlandırılmıştır. Eşpotansiyellik görüşü Alman fizyolog Friedrich Goltz tarafından da benimsenmiştir. Goltz, kedi ve köpeklerin kortekslerini cerrahi olarak çıkartmış ve lezyonun konumundan ziyade; lezyonun boyutunun davranışı etkilediğini gözlemlemiştir. Bu gözlemleri temelinde, korteksin herhangi bir bilişsel işlev açısından özelleşme gösteremeyeceği çıkarımında bulunmuştur (Saucier, 2014).

David Ferrier ise eşpotansiyellik görüşüne karşı çıkararak; köpekler ve maymunlarla yapılan çalışmaların bulgularının kortikal eşpotansiyellik görüşü ile tutarsız olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, Gustav Fritsch ve Eduard Hitzig köpeklerin frontal kortekslerinin normal hareketlerin meydana getirilebilmesi için şart olduğunu ikna edici bir şekilde göstermiştir. Zaman içerisinde Gall'ın dilin lokalizasyonuna dair görüşünün aslında doğru olduğu görülmüştür (Saucier, 2014).

Öncesinde pek çok basit işlev beyinde lokalize edilmiş olsa da başarılı bir biçimde lokalize edilen ilk üst-düzey bilişsel işlev dildir. Paul Broca, frontal korteksin konuşma üretimindeki rolünün geniş kabul görmesine ön ayak olmuştur. Çıkarımlarını, sol frontal hasara sahip bir kişiye dair gözlemleri temelinde yapmıştır. 1861 yılında Broca, sol frontal lobundaki sınırlandırılmış bir lezyon (günümüzde Broca alanı olarak bilinen bölgede) sonucunda üretken konuşma yetisini kaybetmiş, "Tan" olarak isimlendirdiği bir vaka çalışması sunmuştur. Broca'ya göre, Tan konuşma yetisini kaybetmişti, fakat dili anlama becerisini muhafaza etmişti. Broca bu fenomene ilk başta afemi ismini vermiş; fakat zamanla bu isim yerini "afazi ya da Broca afazisine" bırakmıştır. İlginç bir şekilde, Broca 1865 yılına kadar sol hemisfere dil konusunda özel bir rol atfetmemiştir. 1865 yılında ise, sol hemisferin sağ elini dominant olarak kullanan kişilerin konuşmalarında bir role sahip olduğunu belirtmiştir (Finger, 1994).

Broca'nın üzerinde durmadığı iki majör konuşma bileşeni, konuşmanın duygusal tonu (prozodi) ve konuşmanın muhafazası ile birlikte dil idrakının kaybıdır. Britanyalı nörolog

John Hughlings-Jackson, konuşmanın içeriği ve duygusal tonunun birbirinden ayrıştırılabileceğini belirten ilk kişi olmuştur. Hughlings-Jackson'ın nöropsikoloji alanına yaptığı katkılardan bir diğeri de konuşmanın linguistik becerinin yanı sıra karmaşık motor becerileri içeren karmaşık bir süreç olduğunu vurgulamasıdır. Dahası, Hughlings-Jackson yaptığı klinik gözlemler sırasında, nesnelere sözel olarak isimlendiremeyen hastalarının öfkeli olduklarında sesli bir biçimde küfredildiklerini görmüş ve dilin semantik içeriği (anlam) ile duygusal ton arasında bazı ayrışmalar olabileceğini öne sürmüştür (Saucier, 2014).

Carl Wernicke, Alman bir nörologdur ve nöropsikoloji alanına azımsanmayacak düzeyde katkıda bulunmuş bir isimdir. En ünlü çalışmalarından biri, 1874 yılında yayımladığı eseridir ki bu eseri yayımladığında yalnızca yirmi altı yaşında idi. Wernicke bu çalışmasında, temporal lobların içerisinde bir işitsel merkez olduğunu (bu alan günümüzde Wernicke alanı olarak bilinmektedir) ve bu alan hasar gördüğünde kişinin konuşma üretebileceğini, fakat kelimeleri doğru bir biçimde kullanamayacağını ve diğer insanların konuşmalarını anlayamayacağını iddia etmiştir. Günümüzde bu tür bir afaziye Wernicke afazisi denmektedir (Ellis vd., 1983). Wernicke, ayrıca lezyon bölgesine ve kapsamına bağlı olarak farklı semptomlara yol açan birçok farklı afazi türü olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu öne sürmüştür. Total veya global afazinin, yani dili anlama ve üretme becerisinin tamamen kaybedilmesinin hem Wernicke hem de Broca alanlarındaki birbirine eşlik eden lezyonlar sonucu oluşabileceğini belirtmiştir (Saucier, 2014).

Özetle, on yedinci yüzyılın sonları ve on sekizinci yüzyılın başlarında beyin işlevlerine dair anlayışta büyük bir gelişme kaydedilmiş, kortikal eşpotansiyellik fikri çoğunlukla yanlışlanmış, bunun yerine işlevsel ayrışma fikri ivme kazanmıştır.

Nöronların elektriksel özellikleri

Beynin hücresel bileşenlerinin çalışabilmesi için üç temel engelin aşılması gerekiyordu: (1) hücrelerin büyüklükleri, (2) beynin dokusal yapısı ve (3) beynin birçok bölgesindeki pigmentasyon yokluğu. Vücuttaki hücrelerin çapı, 0,01-0,05 milimetre aralığındadır ve nöronların çoğu yaklaşık 0,02 milimetre çapa sahiptir. İnsan gözünün fark eşiği, ortalama 0,1 milimetre olduğundan, nöronların gözlemlenebilmesi için bir tür büyütüm kullanılmalıdır. 1800'lerin başlarında, bileşik mikroskopların geliştirilmesiyle insanlar, hayvan dokularını gözlemleyebilir hale gelmiştir. 1839 yılında Theodore Schwann, tüm yaşayan dokuların, hücre (cell) olarak isimlendirilen mikroskobik ünitelerden oluştuğunu öne sürmüştür. Bu görüş, günümüzde hücre doktrini olarak bilinmektedir ki bu düşünce diğer araştırmacıların nöronlar üzerinde çalışmaya başlamasına ön ayak olmuştur (Saucier, 2014).

Nöronların çalışabilmesi için, beynin oldukça ince dilimlere ayrılabilmesi gerekiyordu. Erken histologlar, bu dilimlerin oluşturulabilmesi için mikrotomu isminde bir cihaz geliştirmiştir. Fakat beynin dış macunu kıvamında bir yapısı olduğu için, beynin dilimlenmeden önce sertleştirilmesi gerekiyordu. Birçok araştırmacı, beyni günlerce,

hatta haftalarca formaldehitin içerisinde bekleterek bu hedefe ulaşmıştır. Vücuttaki diğer dokuların aksine, beyin dilimlerinin belirli bir rengi yoktur ve hücrelerin görünür kılınabilmesi için bir tür boyama aşaması gerekmektedir. Beynin ince dilimlenmiş, sertleştirilmiş ve boyanmış şekilde çalışılmasına dokubilim/histoloji denir. Histoloji günümüzde de gücünü korumakta olan bir tekniktir ve yeni boyama (staining) tekniklerinin gelişimi, beyne dair yeni içgörüler sağlamaya devam etmektedir (Saucier, 2014).

Histolojik çalışmalarda kullanılmış ilk boyama türlerinden biri, on dokuzuncu yüzyılda Franz Nissl tarafından geliştirilen Nissl boyasıdır. Nissl boyası, nöronların beyindeki diğer hücrelerden ayrıştırılmasını mümkün kılar. Başka bir boyama türü olan Golgi boyası (bazen Golgi-Cox boyası olarak da isimlendirilir), 1873 yılında Camillo Golgi tarafından geliştirilmiştir. Golgi, dokuyu bir gümüş solüsyonuna (genellikle gümüş kromat) batırdığında, nöronların koyu bir biçimde boyandığını ve yapılarının belirginleştiğini keşfetmiştir. Golgi bu boyama sonucunda, nöronun üç ayrı parçası olduğunu belirledi: hücre gövdesi, akson ve dentritler. Golgi boyaması, aksonların hücre gövdesinden çok uzağa ulaştığına ve aksonların, nöronun aktivitelerinin çıktısının taşınmasında dahle sahip olduğuna dair kanıtlar sağlamıştır (Saucier, 2014).

Santiago Ramon Cajal ise, beynin bağlantılarının izini sürmek için bu boyama tekniğine başvurmuştur. Golgi ve Cajal kariyerleri boyunca rekabet içinde olmuştur. Golgi, nöronların kesintisiz bir devre oluşturmak için birleştiklerini iddia ederken; Cajal, nöronların kesintisiz olmadıklarını ve temas yoluyla iletişim kurduklarını öne sürmüştür (bu görüş günümüzde nöron doktrini olarak bilinir). 1950'li yıllarda yapılan araştırmalar Cajal'ın bu konuda haklı olduğunu göstermiştir. İlginç bir biçimde, 1906 yılında tıp alanındaki Nobel Ödülü, nöronların anlaşılmasına dair katkılarından ötürü Golgi ve Cajal'e ortak olarak verilmiştir (Saucier, 2014).

Julius Bernstein, aksiyon potansiyelinin hızını ölçen ve membrandaki dinlenme potansiyelini keşfeden ilk araştırmacılardan biridir. Alan Hodgkin ve Andrew Huxley ise 1952 yılında bir çalışmalar serisi yayımlamış ve aksonlardaki aksiyon potansiyelinin, iyonların görece konsantrasyonlarının değişmesi ile meydana geldiğini öne sürmüşlerdir. Hodgkin ve Huxley, bir nöronun nasıl elektriksel yük oluşturduğunun ve bu yükün akson boyunca nasıl iletildiğinin anlaşılmasına dair katkılarından dolayı, 1963 yılında Nobel ödülüne layık görülmüşlerdir (Saucier, 2014).

Nöronların kimyasal özellikleri

Günümüzde nöronların kendi aralarında, nörotransmitter olarak adlandırılan kimyasallar salgılayarak iletişim kurdukları bilinmektedir. Ancak bu anlayışa ulaşılması kolay olmamıştır. Saucier'in (2014) aktardığına göre, bu alandaki öncülerden biri olan Otto Loewi, yaptığı deneyler sonucunda bugün asetilkolin olarak bilinen nörotransmitteri keşfetmiştir. Loewi'nin arkadaşlarından biri olan Henry Dale, asetilkolinin tanımlanmasında ve karakterize edilmesinde etkili olmuştur. Amerikan bilim insanı Julius Axelrod ise; nöronların nörotransmitterleri nasıl depoladıklarını, salgıladıklarını ve

deaktive ettiklerini belirlemiştir. Loewi ve Dale 1936 yılında, Axelrod ise 1970 yılında Nobel ödülü almıştır (Vallar & Caputi, 2022).

Beyin kartografları

Nöronlar çeşitli şekillerde ve boyutlardadır ve benzer şekil ve boyuttaki nöronlar genellikle birlikte gruplandırılır. Yani, beynin farklı bölgeleri, tipik fiziksel özellikleri bazında, ya da içlerinde bulunan nöronların sitoarşitektonileri (cytoarchitecture) bazında tanımlanabilir. Yirminci yüzyılın başlarında, Brodmann, korteksi benzer sitoarşitektoniye sahip bölgelere ayırarak sitoarşitektonik bir harita oluşturdu. Brodmann çalışmalarını 1909 yılında, *Vergleichende Lokalisationslehre der Grosshirnrinde in ihren Prinzipien dargestellt auf Grund des Zellenbaues* isimli eserinde yayımladı ki bu eser, nörobilim literatüründeki en büyük klasiklerden biri olmuştur. Brodmann'ın haritalarında, farklı sitoarşitektoniye sahip her kortikal bölgeye farklı bir numara atanmıştır. İlginç bir biçimde, numaralandırma sırası belirli bir mantıksal düzende ilerlememektedir. Brodmann'a göre, farklı sitoarşitektoniye sahip bölgeler farklı işlevlere sahipti; ancak bu iddiasını destekleyen çok az kanıt sunmuştur. Geçtiğimiz yüzyıl boyunca, birçok kanıt Brodmann'ın görüşlerini desteklemiştir (Saucier, 2014).

Wilder Penfield ise, epilepsi hastalarının ameliyatları sırasında sağlıklı doku alımının minimize edilebilmesi için hastaların problemleri alanlarının yerlerinin isabetli bir biçimde belirlenmesini sağlayan bir yöntem geliştirmiştir. Bu yöntem çok etkili olmuştur ve günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Ancak Penfield'in en ünlü katkısı, Herbert Jasper ile birlikte somatosensörel ve motor korteksi haritalandırmasıdır.

Yapısal ve fonksiyonel nörogörüntülemenin sahneye çıkışı

Son yıllarda, işlevsel nörogörüntüleme teknolojileri geliştirilmiş ve gitgide popüler bir hal almıştır. Ancak maalesef bu yöntemlerin de ciddi teknik ve metodolojik limitasyonları mevcuttur. Tüm görüntüleme araçları için ortak bir problem, bireysel varyasyonlardır. Her insanın beyni diğer insanların beyinlerinden biraz da farklıdır.

İşlevsel nörogörüntülemenin sahneye çıkışından önce, bilgisayarlı tomografi (CT) taraması ya da manyetik rezonans görüntüleme (MRI) gibi yapısal görüntüleme yöntemleri bilişsel nöropsikolojiyi zaten derinden etkilemişti. Bütün bu tekniklerin geliştirilmesinden önce, nöropsikolojik değerlendirme sadece ortada bir beyin hasarı olup olmadığıyla ve eğer var ise lokalizasyonu ile ilgilenmekteydi. Önceleri nöropsikologlar, beyin hasarının doğasını ve kapsamını belirlemek için saatlerce süren davranışsal testlere başvuruyordu; günümüzde ise nöropsikolojik olarak değerlendirilen kişinin bilincinin açık olması bile gerekmemektedir.

Referanslar

- Andrewes, D. (2015). *Neuropsychology: From theory to practice*. Psychology Press.
- Armstrong, C. L., & Morrow, L. (2010). *Handbook of medical neuropsychology*. Springer.
- Beaumont, J. G. (2008). *Introduction to neuropsychology*. Guilford Press.
- Bell, V., Oakley, D. A., Halligan, P. W., & Deeley, Q. (2010). Dissociation in hysteria and hypnosis: evidence from cognitive neuroscience. *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry*.
- Eling, P. (2019). History of neuropsychological assessment. *A history of neuropsychology*, 44, 164-178.
- Ellis, A. W., Miller, D., & Sin, G. (1983). Wernicke's aphasia and normal language processing: A case study in cognitive neuropsychology. *Cognition*, 15(1-3), 111-144.
- Finger, S. (1994). *History of neuropsychology*. In *Neuropsychology* (pp. 1-28). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-092668-1.50007-7>
- Glozman, J. M. (2020). Neuropsychology in the past, now and in the future. *Lurian Journal*. 2020. Vol. 1.№ 1, 1(1), 29-47.
- Güzeloğlu, T. (2022). *20. Yüzyıl Tıp Tarihinde Hasta-Hekim ilişkisinin Fenomenolojik Analizi* (Doctoral dissertation, Bursa Uludağ University (Turkey)).
- Martin, G. N. (2006). *Human neuropsychology*. Pearson education.
- Saucier, L. A. D. (2014). *Neuropsychology Clinical and Experimental Foundations* (New International Edition ed.). Pearson Education Limited.
- Searle, J. R. (2007). Dualism revisited. *Journal of Physiology-Paris*, 101(4-6), 169-178.
- Vallar, G., & Caputi, N. (2022). The history of human neuropsychology. In *Encyclopedia of Behavioral Neuroscience*, 2nd edition (Second Edition) (Vol. 1, pp. 14-39). Elsevier.
- Zhu, M., Ackerman, J. J., Sukstanskii, A. L., & Yablonskiy, D. A. (2006). How the body controls brain temperature: the temperature shielding effect of cerebral blood flow. *Journal of Applied Physiology*, 101(5), 1481-1488.